

Jaarverslag 2012

Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten

Jaarverslag 2012

---

colofon

Dit jaarverslag is een uitgave van
Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (StiPP)

administrateur
Syntrus Achmea Pensioenbeheer B.V.
Postbus 40049, 7300 AX Apeldoorn
telefoon: 088 008 40 60

datum
Juni 2013

Inhoud

1	Voorwoord	4
1.1	Kerncijfers 2008-2012	5
2	Verslag van het bestuur	6
2.1	Solidariteit en Verplichtstelling	6
2.2	Aankomende wet- en regelgeving	7
2.3	Risicomanagement en uitbesteding	7
2.4	Handhaving	8
2.5	Communicatie	8
2.6	Overige bestuursbesluiten en gebeurtenissen in het verslagjaar	8
2.7	Reglements- en Statutenwijzigingen	10
3	Goed pensioenfondsbestuur (pension fund governance)	11
3.1	Inrichting Pension Fund Governance	11
3.2	Bevindingen, conclusies en aanbevelingen	12
3.3	Principes van goed pensioenfondsbestuur	13
3.4	Het premie-, beleggings- en toeslagenbeleid	13
3.5	Kosten uitvoering pensioenregeling	14
3.6	Kosten uitvoering vermogensbeheer	14
3.7	Verslag van het Verantwoordingsorgaan	16
3.8	Verslag van de Deelnemersraad	17
4	Risico's	18
4.1	Beleggingsrisico's	18
4.2	Actuariële risico's	19
4.3	Overige en operationele risico's	19
4.4	Compliance risico	19
5	Beleggingen	20
5.1	Strategie en resultaten 2012	20
5.2	Beleggingsresultaat	21
5.3	Z-score en relatieve performance	22
6	Vooruitblik 2013	23
6.1	Solidariteit en Verplichtstelling	23
6.2	Aankomende wet- en regelgeving	23
6.3	Versterken lobby richting toezichthouders en politiek	23
6.4	Risicomanagement en uitbesteding	24
6.5	Handhaving	24
6.6	Effectieve communicatie	24
7	Karakteristieken van het pensioenfonds	25
7.1	Organogram	25
7.2	Profiel van de organisatie	25
7.3	Doelstelling	25
7.4	Het bestuur	26

7.5	De deelnemersraad	27
7.6	Het verantwoordingsorgaan	27
7.7	Bestuur en commissies	27
7.8	Vergoedingen	29
7.9	Adviseurs	29
7.10	Kenmerken van de pensioenregelingen	30
8	Jaarrekening	33
8.1	Balans per 31 december	33
8.2	Staat van baten en lasten	34
8.3	Kasstroomoverzicht	35
8.4	Algemene toelichting	35
8.5	Toelichting op de Balans	44
8.6	Toelichting op de staat van baten en lasten	63
9	Overige gegevens	70
9.1	Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten	70
9.2	Gebeurtenissen na balansdatum	70
9.3	Actuariële verklaring	71
9.4	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	73
9.5	Slotwoord	74

1 Voorwoord

Voor u ligt het jaarverslag 2012 van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten (StiPP)!

In dit jaarverslag legt StiPP verantwoording af over het gevoerde beleid in 2012.

In het jaarverslag zijn opgenomen de karakteristieken van het fonds, het verslag van het bestuur, de jaarrekening en overige gegevens. In het hoofdstuk karakteristieken worden o.a. de doelstelling van het fonds, het profiel van de organisatie, samenstelling bestuur, commissies, adviseurs en bestaande organen, weergegeven.

In het verslag van het bestuur wordt u geïnformeerd over de beleidsmatige zaken die in 2012 hebben gespeeld, zowel op het gebied van pensioenen als op het gebied van beleggingen. Ook treft u het verslag van de visitatiecommissie en het verantwoordingsorgaan aan.

In de jaarrekening worden het fondsvermogen en de mutaties daarin gedurende 2012 gepresenteerd en wordt een toelichting gegeven op de grondslagen voor de waardering en de mutaties in de beleggingsportefeuille.

Onder overige gegevens treft u tot slot de actuariële verklaring en de controleverklaring van de onafhankelijke accountant aan.

Het bestuur wil hierbij haar dank uitspreken aan iedereen die zich in het verslagjaar, en nadien tot en met de datum van totstandkoming van het jaarverslag, heeft ingezet voor het pensioenfonds.

Het bestuur stelde het jaarverslag 2012 en de daarbij behorende staten voor De Nederlandsche Bank (DNB) vast op 10 juni 2013.

Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten
Amsterdam, 17 juni 2013

Voorzitter,
De heer P.A. Citroen

Vice-voorzitter,
Mevrouw T.F.M. Schets

1.1 Kerncijfers 2008-2012

Aantallen	2012	2011	2010	2009	2008
Werkgevers	5.380	4.812	4.700	5.037	4.825
Deelnemers	224.479	181.998	168.271	158.820	149.424
Gewezen deelnemers	568.870	512.367	466.039	499.947	500.022
Ingegane ouderdomspensioenen	633	420	260	141	171
Ingegane partnerpensioenen	130	91	75	46	29
Ingegane wezenpensioenen	6	4	4	3	3
Afgekochte ouderdomspensioenen	2.466	2.302	1.765	1.601	1.155
Afgekochte nabestaandenpensioenen	369	282	269	361	284
Afgekochte kleine pensioenkapitalen voor pensioeningangsdatum	21.829	44.008	113.349	90.787	
Financiële gegevens	(bedragen in EUR 1.000,-)				
Voorziening voor risico deelnemers	575.393	459.248	384.668	313.573	258.383
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	31.173	20.516	14.961	8.847	2.266
Garantiereserve	7.666	7.666	7.666	7.666	8.106
Overige reserves ¹	50.039	33.206	23.374	19.032	9.727
<i>Vereist eigen vermogen</i>	<i>25.416</i>	<i>22.874</i>	<i>19.790</i>	<i>15.817</i>	<i>2.962</i>
<i>Algemene reserve</i>	<i>24.623</i>	<i>10.322</i>	<i>3.584</i>	<i>3.215</i>	<i>6.765</i>
Belegd vermogen	630.436	482.427	392.659	321.777	231.881
Beleggingsrendement	5,10%	-/- 0,07%	5,70%	8,40%	-/- 18,89%
Performancetoets	-/- 0,30	-/- 0,63	-/- 0,14	-/- 0,18	-/- 0,41
Indexatie ingegane pensioenen	0%	0%	1,38%	0,4%	0%
Premie	146.082	123.812	107.727	102.926	86.442
Uitkeringen ²	16.481	20.266	27.499	46.421	1.053
Vorderingen	33.329	32.544	38.156	46.438	33.399

¹ De overige reserves worden vanaf 2008 uitgesplitst in vereist over TV en Algemene reserve.

² De verhoogde uitkeringen vanaf 2009 zijn veroorzaakt door de afkoopactie, waarbij alle slapers die vóór 2007 slaper zijn geworden en een kapitaal hebben onder de afkoopgrens, een afkoopvoorstel hebben ontvangen.

2 Verslag van het bestuur

In 2012 heeft het bestuur zeven keer vergaderd, namelijk op 7 februari, 27 maart, 8 mei, 12 juni, 11 september, 30 oktober en op 11 december. Driemaal heeft het bestuur een studiemiddag georganiseerd. De beleggingscommissie en de pensioentechnische commissie zijn in 2012 elk zeven keer bijeen geweest. De AO/IC en Uitbestedingscommissie is vier keer bijeen geweest.

In dit hoofdstuk vindt u de besluitvorming van het bestuur over het gevoerde beleid in 2012. Daarnaast wordt aandacht besteed aan overige besluitvorming door het bestuur en gebeurtenissen in het verslagjaar.

2.1 Solidariteit en Verplichtstelling

Implementatie structuur vermogensbeheer

In het vorige verslagjaar is de splitsing van de beleggingsportefeuille in een DC- en DB-deel gerealiseerd. Ook geldt er sindsdien een aparte beleggingsstrategie met betrekking tot de beleggingen die zijn onder gebracht in de reservepool.

Het bestuur heeft zich in het verslagjaar nadrukkelijk gebogen over het vraagstuk hoe de zorgplicht voor de deelnemers, met verschillende leeftijden, het beste (collectief) kan worden vormgegeven. In 2011 is de ALM studie voor het beleggingsbeleid van de Basisregeling afgerond. In 2012 is het vervolg van de ALM studie uitgevoerd. Het doel hiervan was een optimaal beleggingsbeleid vast te stellen voor de Plusregeling. Hierbij is een vaste leeftijdsonafhankelijke beleggingsmix afgezet tegen het alternatief van een leeftijdsafhankelijke life cycle mix, waarin risico wordt afgebouwd naarmate de pensioendatum nadert. Eind 2012 is het onderzoek naar het optimale beleggingsbeleid nog onderhanden. Dit zal een vervolg krijgen in 2013.

Toebedeling vermogen en beleid ten aanzien van tekorten, uitkeringen en toeslagen

Binnen de structuur van het fonds worden meerdere 'beleggingspools' onderkend, zoals voor ingegane pensioenen, kapitalen in de opbouwfase en het eigen vermogen van het fonds. Door het bestuur is in 2012 het uitgangspunt vastgesteld dat alle 'pools' zelfstandig moeten kunnen bestaan. Dit uitgangspunt geldt ook voor de beleggingen die aangehouden worden om de nominale uitkeringen te kunnen verrichten. Dit mondt per 1 januari 2013 uit in het afsplitsen van de uitkeringenpool. Ter voorbereiding hierop is in 2012 onderzocht in hoeverre het mogelijk is om de pools financieel volledig te scheiden (het zogenaamde 'ringfencen'). Uit dit onderzoek is gebleken dat een volledige scheiding van de pools binnen het fonds niet mogelijk is, maar dat pas een beroep op de middelen van andere pools gedaan kan worden als de reserves van het fonds zijn uitgeput. Gelet op de omvang van de uitkeringenpool versus de omvang van de reserves van het fonds, zal deze situatie naar verwachting de komende jaren niet aan de orde zijn.

Verder heeft het bestuur in 2011 een onderzoek uitgevoerd onder (bijna) gepensioneerden om de 'risicobereidheid' binnen deze doelgroep vast te stellen. De uitkomst van het onderzoek is dat gepensioneerden een vaste, nominale en nominaal gegarandeerde pensioenuitkering wensen. Het beleggingsbeleid voor de pensioengerechtigden dient derhalve gericht te zijn op het doen van vaste pensioenuitkeringen. Als gevolg van dit uitgangspunt is de toeslagverwachting gereduceerd tot nihil en dient het toeslagenbeleid te worden herzien. Dit resulteert in een wijziging naar toeslagcategorie A per 1 januari 2013. Het bestuursbesluit komt er in beginsel op neer dat er in de toekomst geen toeslagen worden verleend. Wel zal het bestuur jaarlijks de financiële positie van de uitkeringenpool toetsen op de financiële mogelijkheden voor toeslagverlening.

Het bestuur heeft in 2012 tevens de 'leidraad voor tekorten' opgesteld voor de uitkeringenpool. Hierin is vastgelegd welke maatregelen het bestuur kan nemen in geval de financiële situatie van het fonds in gevaar komt. Deze leidraad is toegevoegd aan de Actuariële en bedrijfstechnische nota.

Basisregeling

In 2011 en in 2012 is meerdere malen overleg gevoerd met Cao-partijen over de toekomst van de Basisregeling. De Basisregeling kenmerkt zich door de kleine omvang van de pensioenkapitalen en het enorme aantal gewezen deelnemers. Deze combinatie van factoren – veroorzaakt door de relatief korte dienstverbanden binnen de sector – leidt tot een toenemende kostendruk voor het

fonds. De uitvoeringskosten die gepaard gaan met de administratieve en communicatieve verplichtingen van het fonds leggen een toenemend beslag op de door het fonds te heffen premies. Deze problematiek is door het fonds onder de aandacht van Cao-partijen gebracht, waarna meerdere mogelijke alternatieven voor de Basisregeling zijn onderzocht.

In het laatste overleg in juni 2012 heeft het bestuur de opdracht gekregen van Cao-partijen om onderzoek te doen naar de mogelijkheden om de kapitaalopbouw in de Basisregeling te verhogen door gebruik te maken van de ruimte die het fiscale kader biedt. De resultaten van het onderzoek volgen naar verwachting in 2013. De uiteindelijke beslissing over de hoogte van de pensioentoezegging in de Basisregeling ligt bij Cao-partijen.

2.2 Aankomende wet- en regelgeving

Herziening van het pensioenstelsel

Op 10 juli 2012 nam de Eerste Kamer het wetsvoorstel over verhoging van de AOW-leeftijd en de pensioenrichtleeftijd aan. Dit is in feite de eerste stap in de herziening van het pensioenstelsel. Per 1 januari 2014 wordt de pensioenrichtleeftijd verhoogd naar 67 jaar en wordt de pensioenopbouw verlaagd, hetgeen ook gevolgen heeft voor beschikbare premieregelingen. In de Wet verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd is het fiscale kader beperkt. Volgens het Regeerakkoord "Bruggen Slaan" zal het fiscaal kader in de toekomst nog verder worden beperkt. Formeel moeten sociale partners een besluit nemen over wat er met het opbouwpercentage of de daaruit afgeleide staffels voor beschikbare premieregelingen gaat gebeuren vanaf 1 januari 2014.

Voor wat betreft de herziening van het pensioenstelsel is in de tweede helft van het verslagjaar een verkenning gedaan over de elementen die van toepassing zijn op de beschikbare premieregelingen van StiPP. In het vierde kwartaal van 2012 is een eerste aankondiging aan sociale partners verzonden over de aankomende wetswijzigingen. Naar verwachting zullen de gevolgen van de wijzigingen binnen het pensioenstelsel voor StiPP beperkt zijn. De aard van de pensioenregeling en de reeds binnen StiPP gemaakte keuzes ten aanzien van de uitkeringenpool leiden ertoe dat de basiskenmerken van de regeling onverkort in stand kunnen blijven.

Pension Fund Governance

Er is wetgeving in de maak over de versterking van pensioenfondsbesturen. In de toekomst kunnen pensioenfondsen uit verschillende bestuursmodellen kiezen.

Voor wat betreft het governance vraagstuk heeft op 23 oktober 2012 een studiemiddag plaatsgevonden over de bestuursmodellen. Het bestuur heeft tijdens deze studiemiddag stilgestaan bij de verschillende bestuursmodellen en heeft over de uitwerking van het one tier board een toelichting van een praktijkcase gehad. Het bestuur heeft naar aanleiding daarvan acties geformuleerd, welke zijn opgenomen in het beleidsplan 2013.

Op het gebied van deskundigheid heeft het bestuur in 2012 grote stappen gezet. Zo is naar aanleiding van een sessie over deskundigheid in 2011 de AO/IC en Uitbestedingscommissie ingesteld per 1 januari 2012. Ook is het deskundigheidsplan aangepast aan de aanbevelingen vanuit de Pensioenfederatie en heeft er een studiedag over competenties plaatsgevonden, waarbij de kerncompetenties voor het fonds zijn vastgesteld. Dit heeft geleid tot een nieuw deskundigheids- en opleidingsplan voor 2013 waarin zowel deskundigheid als competenties een plaats hebben.

2.3 Risicomanagement en uitbesteding

Integraal risicomanagement

Na de Risk Assessment van het bestuur in december 2011, heeft het fonds in 2012 een rapport risicobeheersing gemaakt. Hierin zijn de vastgestelde risico's opgenomen, inclusief mogelijke beheersingsmaatregelen van de verschillende risico's. De verschillende commissies behandelen elk een deel van de risico's. Dit leidt in 2013 tot het hebben van een integraal werkdocument risicomanagement.

Uitbesteding: bestuur in control van pensioenuitvoering en vermogensbeheer

Vanaf 1 januari 2012 is de AO/IC en Uitbestedingscommissie ingesteld, welke zich onder andere richt op de uitbestedings- en operationele risico's bij zowel pensioenuitvoerder, vermogensbeheerder als externe adviseurs.

In het verslagjaar is vanuit het bestuur wederom veel tijd besteed aan de transitie naar het nieuwe administratiesysteem MAIA. De transitie is in 2012 afgerond maar nazorg blijft nodig. Maandelijks is er een operationeel overleg met Syntrus Achmea om de voortgang in de uitvoering en eventuele issues te bespreken.

Het 'aantoonbaar in control zijn' bij vermogensbeheer gebeurt enerzijds inhoudelijk door de beleggingscommissie en anderzijds procedureel door de AO/IC en aanbestedingscommissie. De fiduciair manager KCM is in het derde kwartaal van 2012 bij de AO/IC en aanbestedingscommissie geweest om de gemaakte afspraken, SLA's, contracten en ISAE 3402 rapportage te bespreken.

2.4 Handhaving

In 2012 zijn veel activiteiten ondernomen op het gebied van handhaving. In het verslagjaar is een traject met het UWV gestart om de gegevens van het UWV en StiPP te vergelijken, waarna werkgevers worden benaderd en onderzocht op aansluiting. Er zijn verschillende plausibiliteitscontroles uitgevoerd in het eerste half jaar van 2012, waaronder een plausibiliteitscontrole op nulleveringen en fluctuaties in aanlevering.

In 2012 zijn verschillende handhavingsmiddelen ingezet. Zo zijn er in het verslagjaar circa 130 kort gedingen opgestart. Ook de SNCU heeft circa 400 werkgevers onderzocht. Deze acties leiden tot (snellere) aanlevering, meer premievolume en verkleining van het risico geen premie, wel aanspraak.

De keerzijde van deze acties op het gebied van handhaving van de verplichtstelling zijn de aanzienlijke kosten die hiermee gemoeid zijn. Het bestuur maakt doorlopend afwegingen ten aanzien van de inzet van de middelen ten behoeve van handhaving en het beslag dat hiermee wordt gelegd op de geheven premie binnen het fonds. Gelet op de resultaten van de handhaving in 2012 en het feit dat toekomstige risico's voor het fonds hierdoor beter kunnen worden beheerst, zal ook in 2013 een strikt handhavingsbeleid worden uitgevoerd.

Op 23 november 2012 heeft StiPP een handhavingcongres georganiseerd, waarbij Cao-partijen waren uitgenodigd. Dit congres stond in het teken van handhaving in de praktijk. Hier is aandacht besteed aan het handhavingsbeleid van StiPP tot nu toe maar ook aan nieuwe flexvormen. Op het congres zijn ten behoeve van de relevante partijen in de sector knelpunten benoemd en mogelijke oplossingen besproken. Naast de activiteiten binnen de sector spant het fonds zich actief om in de problematiek van de handhaving binnen de pensioensector beter te belichten.

2.5 Communicatie

In 2011 is het bestuur gestart met het voeren van gesprekken met oa de Pensioenfederatie, AFM en het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid over een nieuwe manier van communicatie. Dit heeft er toe geleid dat in november 2011 en in juni 2012 sessies zijn geweest over vernieuwde, effectievere communicatie. Op 30 oktober 2012 is vervolgens het meerjaren communicatiebeleidsplan van StiPP door het bestuur vastgesteld. In dit beleidsplan staat een doelgroepgerichte benadering tegen beheersbare kosten centraal. Daarbij dienen nieuwe communicatiemogelijkheden actief te worden benut en moeten onzinnige verplichtingen en nodeloze kosten worden voorkomen.

2.6 Overige bestuursbesluiten en gebeurtenissen in het verslagjaar

Wijziging premie plusregeling

In het verslagjaar 2011 is gebleken dat de kostendekkende premie van StiPP onder druk staat. De verschillende opslagen in de premie zijn hiervan de oorzaak. Mede gezien de economische verwachtingen voor 2012 was het onzeker welke premievolume het fonds in 2012 zou innen. Tevens bestaat de kans dat door veroudering van het deelnemersbestand in de Plusregeling een hogere beschikbare premie benodigd is, dan aan het begin van het jaar was voorzien. Al deze factoren liggen ten grondslag aan het bestuursbesluit, om aan Cao-partijen voor te leggen de premie voor de Plusregeling te verhogen. Tijdens de bestuurvergadering van 13 december 2011 is besloten, de premie voor de Plusregeling te verhogen van 12,3% naar 12,6% van de pensioengrondslag, ingaande per 1 januari 2012. In december 2012 heeft het bestuur besloten om de premie voor de Plusregeling in 2013 ongewijzigd te laten.

AFM onderzoek

Op 9 november 2011 heeft er vanuit de AFM een onderzoek plaatsgevonden naar de kwaliteit van de verschillende communicatie-uitingen aan de deelnemers van het fonds. Begin 2012 heeft de AFM in haar definitieve rapport een aantal bevindingen weergegeven die de communicatie kunnen verbeteren. Een aantal bevindingen wordt meegenomen in de communicatie-uitingen voor het komende verslagjaar. Tevens heeft het bestuur in 2012 gesproken met de AFM over de uitvoering van de wetgeving met betrekking tot de communicatie-uitingen en de hoge kosten die hiermee gepaard gaan. In het najaar van 2012 is de AFM geïnformeerd dat StiPP geen UPO Slaper meer zal versturen aan deelnemers met een pensioenaanspraak onder de € 1. Dit besluit is genomen vanwege de wanverhouding tussen de omvang van de betreffende pensioenaanspraken en de kosten van het verzenden van het pensioenoverzicht. In enkele tienduizenden gevallen liggen de kosten van de productie en verzending van het overzicht hoger dan de waarde van het pensioenkapitaal. Mede omdat deze gewezen deelnemers hun actuele aanspraken tegenwoordig online kunnen controleren via www.mijnpensioenoverzicht.nl, staat het belang van toezending van het papieren overzicht naar de mening van het bestuur niet in verhouding tot het belang van beheersing van de kosten. Ook ten aanzien van andere communicatieverplichtingen zal het fonds een dergelijke 'doelmatigheidstoets' uitvoeren en toepassen.

Toeslagverlening in 2012

Het fonds financiert de eventuele verhogingen van de ingegane pensioenen uit het behaalde beleggingsrendement van het gehele fonds. Daarbij wordt rekening gehouden met de benodigde rekenrente en de aanpassingen in de rentetermijnstructuur die in het betreffende jaar aan de orde zijn. In 2012 heeft het fonds weliswaar een positief rendement gerealiseerd van 5,1%, maar leiden de benodigde rekenrente en de aanpassing van de rentetermijnstructuur tot de conclusie dat er geen ruimte was om per 1 januari 2013 toeslag te verlenen aan de ingegane pensioenen.

Zoals eerder vermeld heeft het bestuur op grond van het eerder uitgevoerde onderzoek naar de risicobereidheid van de (aanstaande) gepensioneerden besloten om het beleggingsbeleid voor de pensioengerechtigden af te stemmen op het doen van vaste pensioenuitkeringen. Als gevolg van dit uitgangspunt is het toeslagenbeleid met ingang van 1 januari 2013 herzien. In principe zullen er in de toekomst geen toeslagen worden verleend op de ingegane pensioenen.

AG-prognosetafel en gehuwdheidsfrequenties

Het bestuur heeft in het verslagjaar, op basis van advisering door de actuaris, besloten om per 31 december 2012 over te gaan op de nieuwe Prognosetafel AG 2012-2062. Verder zijn in 2012 de gehanteerde ervaringssterfte en gehuwdheidsfrequenties binnen het fonds nader geanalyseerd. De ervaringssterfte van StiPP is vergeleken met andere gangbare ervaringssterfetafellen. Vanwege het beperkte aantal waarnemingen is het niet mogelijk om duidelijke conclusies te trekken. Wel is duidelijk dat er sprake is van relatief geringe afwijkingen ten opzichte van de algemene ontwikkelingen. Op grond van deze resultaten ziet het bestuur op dit moment geen aanleiding om de huidige ervaringssterfte aan te passen. Wel zal het bestuur het sterfteresultaat blijven monitoren.

Met betrekking tot de gehuwdheidsfrequenties, heeft het bestuur, na onderzoek van de sterftegevallen binnen het fonds, geconcludeerd dat er verhoudingsgewijs binnen StiPP minder deelnemers zijn met een partner dan de algemene statistieken doen vermoeden. Als gevolg hiervan is besloten om de gehuwdheidsfrequenties met ingang van 1 januari 2013 te verlagen met 20%. Dit heeft een verlagend effect op de benodigde premie voor de Plusregeling.

De geheven premie, kostendekkende premie en reserves

Met het verlagen van de gehuwdheidsfrequentie heeft het bestuur ook besloten de opslag in de premie voor risicopremie nabestaandenpensioen te verlagen met 0,1%-punt. Dit leidt tot een verlaging van de kostendekkende premie in de Plusregeling. Daarnaast heeft het bestuur besloten om met ingang van 2012 35% van de in de premie gereserveerde opslag voor het verzekeringstechnisch nadeel (VTN) beschikbaar te stellen voor kosten. Deze wijziging vloeit voort uit het feit dat de gemaakte kosten voor handhaving er naar verwachting toe zullen leiden dat de hoogte van de voorziening voor VTN neerwaarts kan worden bijgesteld. Hoe meer inspanningen het fonds verricht op het gebied van handhaving, hoe kleiner de kans zal zijn dat het fonds zal worden aangesproken op grond van 'geen premie, wel aanspraak'.

Genoemd besluit leidt tot een lagere opslag VTN en een hogere opslag voor kosten in de kostendekkende premie. Een eventueel positief premieresultaat wordt toegevoegd aan de algemene reserve en dient daarmee tevens ter dekking van het risico 'geen premie wel aanspraak'.

Het bestuur heeft tot slot in 2012 besloten de opgebouwde garantiereserve, van € 7.666 miljoen, per 1 januari 2013 over te hevelen naar de algemene reserve.

Boetebepalingen

In het verslagjaar heeft het bestuur het bestaande boetebeleid verder aangescherpt. Het bestuur heeft zich hierbij geconcentreerd op twee voorkomende situaties, namelijk: boetes voor het niet aanleveren van gegevens door de werkgever en boetes voor het overschrijden van de betalingstermijn. Het bestuur heeft besloten om stringenter telefonische rappels uit te voeren. Daarnaast is besloten om bij werkgevers, die geen gegevens hebben aangeleverd, de hoogte van de ambtshalve nota waar mogelijk vast te stellen aan de hand van een looncontrole door SNCU. Bij werkgevers die wel ooit hebben aangeleverd wordt de hoogte van de ambtshalve nota vastgesteld aan de hand van gegevens die in voorgaande jaren zijn aangeleverd.

Deelnemerschap

Het bestuur heeft zich in het verslagjaar gebogen over de definitie van het deelnemerschap in de statuten van StiPP. Er is door het bestuur geconstateerd dat op het punt van de definitie van het deelnemerschap de statuten van StiPP, de ABU Cao en de NBBU Cao van elkaar afweken. Deze onderlinge afwijking levert volgens het bestuur een onwenselijke situatie op, aangezien een eenduidige uitvoering van de pensioenregeling hierdoor wordt bemoeilijkt. Om op een juiste wijze uitvoering te kunnen geven aan de pensioenovereenkomst zoals die tussen Cao-partijen is overeengekomen acht het bestuur het noodzakelijk dat de definities van het deelnemerschap in statuten en Cao's op elkaar aansluiten. Het bestuur heeft deze kwestie dan ook voorgelegd aan Cao-partijen. Cao-partijen zijn in samenwerking met het fonds gekomen tot een eenduidige definitie om het deelnemerschap aan de Basis- of de Plusregeling vast te stellen. De Cao-partijen hebben als hoofdregel voor het bepalen van het deelnemerschap gekozen voor de wekentelling, met inachtneming van de consequenties van opeenvolgend werkgeverschap. Dit betekent dat voor het bepalen van het deelnemerschap de koppeling met de arbeidsrechtelijke positie en de aard van de uitzendovereenkomst in zijn geheel is komen te vervallen. Hierdoor is de handhaving eenvoudiger geworden en zijn controles beter mogelijk.

2.7 Reglements- en Statutenwijzigingen

Pensioenreglementen

- Wijziging van de actuariële factoren en solvabiliteitsopslag Vereist Eigen Vermogen;
- Wijziging van bepalingen omtrent geen premie / geen aanspraak;
- Wijziging premie plusregeling van 12,3% naar 12,6% per 1 januari 2012;
- Aanpassing uurfranchise in € 5,77 voor 2012 (in plaats van € 5,70 in 2011).

Uitvoeringsreglement

- Wijziging van het boetebeleid;
- Deelnemerschap en wekentelling.

Wijziging in Statuten

- Deelnemerschap en wekentelling

Wijziging reglement deelnemersraad

- Toetreding gewezen deelnemers toegevoegd

3 Goed pensioenfondsbestuur (pension fund governance)

3.1 Inrichting Pension Fund Governance

Het fonds kent een deelnemersraad, een verantwoordingsorgaan en een visitatiecommissie.

Deelnemersraad

In 2012 kwam de deelnemersraad vier keer bijeen, waarvan één keer gezamenlijk met het bestuur van het fonds, in het kader van de vaststelling van de jaarrekening over het verslagjaar 2011. Tijdens de vergaderingen van de deelnemersraad is gesproken over de bestuursbesluiten zoals elders opgenomen in dit verslag. Een verslag van de deelnemersraad treft u verderop in dit jaarverslag.

Verantwoordingsorgaan

In 2012 is het verantwoordingsorgaan tweemaal bijeen geweest om zich onder andere een oordeel te vormen over de jaarrekening over het verslagjaar 2011. Daarnaast is het Verantwoordingsorgaan geïnformeerd over het communicatie- en beleggingsplan en het rapport van de visitatiecommissie. Voor het verslagjaar 2012 is het verantwoordingsorgaan bijeen geweest in 2013 en heeft een verslag opgesteld, dat verderop in dit hoofdstuk is te vinden.

Visitatiecommissie

In de zomer van 2012 heeft de visitatiecommissie, bestaande uit Mevrouw Altenburg en de heren Borm en Van Eerden van Basis & Beleid Consultants, haar derde visitatie bij het pensioenfonds StiPP gedaan. Het eindrapport is in september 2012 uitgebracht. Het bestuur van StiPP heeft gekozen voor een jaarlijkse visitatie, waarmee gestart is met een algemene visitatie in 2009. In 2010/2011 is gevisiteerd op een aantal deelonderwerpen. Hiervoor is ook in 2012 gekozen, waarbij het bestuur, in samenspraak met de visitatiecommissie, zijn keuze heeft laten vallen op de volgende deelonderwerpen:

- onafhankelijkheid van het bestuur;
- deskundigheid bestuur;
- stakeholdersinvloed;
- de werking en het 'in control' zijn van het fiduciaire management.

Met als uitgangspunt de PFG-principes van de STAR heeft de commissie deze visitatie uitgevoerd. Als eerste oriëntatie is de opgevraagde documentatie bestudeerd. Vervolgens zijn er, veelal met meerdere personen tegelijk, acht interviews gehouden en is aanvullende documentatie bestudeerd. De bevindingen, conclusies en aanbevelingen van de visitatiecommissie zijn neergelegd in een conceptrapport, dat met het bestuur is besproken en van kritische opmerkingen is voorzien. Deze opmerkingen zijn veelal verwerkt in het eindrapport.

De visitatiecommissie heeft in een plezierige sfeer kunnen werken en zonder uitzondering prettige en open gesprekken gevoerd.

3.2 Bevindingen, conclusies en aanbevelingen

De visitatiecommissie is van mening dat er geen belemmeringen zijn om te komen tot onafhankelijke en evenwichtige besluitvorming. Er is een zeker risico van belangenverstremming mede doordat sommige bestuursleden meerdere petten hebben. Dit wordt door het gehele bestuur echter goed onderkend. De visitatiecommissie meent dat het fonds de integriteitsrisico's die de uitbestedingen met zich meebrengen eveneens goed in het vizier heeft en is onder de indruk van de wijze waarop StiPP hiermee om is gegaan. In haar eindrapport geeft de visitatiecommissie nog een aantal suggesties voor verdere verbeteringen op dit terrein.

Het bestuur van StiPP stelt, in de ogen van de visitatiecommissie terecht, hoge eisen aan zijn deskundigheid vanwege de omvangrijke en complexe bestuurstaak. De bestuursverantwoordelijkheid vergt, naast investeren in deskundigheid, een flinke investering in tijd. De plannen en afspraken die het bestuur hiervoor heeft beschouwt de visitatiecommissie als ruim voldoende. De bestuurswisselingen, waaronder die van de werknemersvoorzitter, hebben niet geleid tot lacunes in de deskundigheid en de professionele opstelling van het bestuur. Het voorkómen hiervan ziet de visitatie-commissie wel als een aandachtspunt. Het betrekken van externe deskundigheid, wat StiPP in ruime mate doet, vergroot de expertise van het bestuur en draagt ertoe bij dat het bestuur zijn verantwoordelijkheid kan dragen.

De visitatiecommissie is positief over de plannen voor deskundigheidsbevordering, maar meent dat er nog meer aandacht kan zijn voor toetsing en evaluatie en doet hiervoor een aantal aanbevelingen.

Het bestuur heeft gekozen voor een actieve opstelling naar de de externe stakeholders. De visitatiecommissie stelt vast dat deze inspanning effect heeft gehad. In de relatie met de beide uitvoeringsorganisaties is met succes geïnvesteerd. De plannen tot verbetering van de website – voor de deelnemers van groot belang – behoeven uitvoering.

De visitatiecommissie stelt vast dat de deelnemersraad (DR) ook dit jaar nog niet is uitgegroeid tot een meer gelijkwaardige sparringpartner. Hier moet nog veel gebeuren, waarbij zowel bestuur als DR zelf een verantwoordelijkheid heeft. Het bestuur kan nadrukkelijker faciliteren en de raad zelf zou nadrukkelijk haar positie kunnen afdwingen. Vorig jaar deed de visitatiecommissie een aantal aanbevelingen die nu verder worden aangevuld. Het gaat onder meer om het verhogen van de vergaderfrequentie voor de DR, het verdelen van de taken binnen de DR en het uitvoeren van een scholingsplan.

De visitatiecommissie concludeert uit de stukken en de interviews dat het aantrekken van een andere fiduciair manager positief heeft uitgepakt. De rapportage is sterk verbeterd, evenals de contacten met het bestuur en de beleggingscommissie. Ondanks de beperkte speelruimte voor grote aanpassingen, zijn er veranderingen in de portefeuille doorgevoerd die de risico's beperkt hebben en conform de verwachte resultaten uitgevallen zijn. De beheersing van het proces is adequaat.

De visitatiecommissie doet nog enige voorstellen gericht op het verbeteren van het risicobewustzijn en -beheer die op studiedagen verder uitgediept kunnen worden.

De visitatiecommissie eindigt haar rapport met een slotwoord over hoe zij het bestuur, na drie visitaties, ziet en heeft zien groeien. Daarin karakteriseert zij het bestuur als een op elkaar ingespeeld team, dat zich goed bewust is van zijn eigen agenda, zijn eigen kracht en de mogelijke valkuilen. Het bestuur neemt de regie en komt veelal tot de gewenste resultaten. Strategische vraagstukken worden onderkend en veelal diepgaand bediscussieerd, voordat men tot besluitvorming komt. Het bestuur kan nog verder groeien door meer nadruk te leggen op dit strategische proces en minder zelf op het operationele vlak te doen.

Reactie van het bestuur op het verslag van de visitatiecommissie

In de bestuursvergadering van juni 2012 heeft het bestuur het rapport van de visitatiecommissie besproken. Het bestuur kan zich vinden in de conclusies en aanbevelingen die door de visitatiecommissie zijn gedaan. Deze zijn lopende het verslagjaar op hoofdlijnen verwerkt in het beleidsplan, op de actielijsten van de verschillende commissies geplaatst en opgepakt.

3.3 Principes van goed pensioenfondsbestuur

Deskundigheid bestuur

Het bestuur heeft een deskundigheidsplan opgesteld. Uitgangspunt van dit plan is dat het bestuur als collectief over de vereiste deskundigheid beschikt. Bij elke mutatie in het bestuur gaat het bestuur na of deze deskundigheid nog steeds aanwezig is. In 2012 heeft het bestuur een aantal studiedagmiddagen gehouden, welke in het teken stond van:

- Het deskundigheidsplan en competenties;
- Duurzaam beleggen;
- Risico beheersing in beleggingsbeleid; en
- Bestuursmodellen.

Integriteitsbeleid

De Pensioenwet verplicht het bestuur tot het opstellen van een integriteitsbeleid. Deze verplichting gaat verder dan de gedragscode die het bestuur nu al heeft. Het gaat om een risicobeleid, waarbij integriteitsrisico's en ook andere risico's in kaart worden gebracht. Het bestuur heeft in het vorige verslagjaar een aanvang gemaakt met het integriteitsbeleid, mede op basis van de aanbevelingen en conclusies in het visitatierapport. De invulling van het integriteitsbeleid is in 2012 verder uitgewerkt. Dat heeft geresulteerd in een integriteitsplan.

Scheiding beleid en uitvoering

Het bestuur maakt beleid en laat zich adviseren door externe deskundigen (actuaris, onafhankelijk accountant, compliance officer) en zijn uitvoerders. Al sinds 2004 heeft het fonds met zijn uitvoerders uitgebreide serviceafspraken gemaakt over de uitvoering van de regeling.

3.4 Het premie-, beleggings- en toeslagenbeleid

Het beleid rond de instrumenten premies en toeslagen is voor het fonds zeer beperkt. De regeling van het fonds is een beschikbare premieregeling, waarbij er een percentage van de pensioengrondslag van de deelnemers wordt "gespaard". Op de pensioendatum of bij eerder overlijden wordt het gespaarde pensioenkapitaal omgezet in (jaarlijkse) pensioenaanspraken.

De kostendekkende premie over het boekjaar bedraagt € 136.192 en de feitelijke premie over het boekjaar bedraagt € 146.082. De kostendekkende premie is lager dan de werkelijke premie. De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt: actuariel benodigd € 114.493, opslag in stand houden vereist vermogen € 3.786, opslag risicopremies € 7.642 en opslag voor uitvoeringskosten € 10.271. Alle bedragen luiden in eenheden van € 1.000.

De pensioenregeling van StiPP is een vorm van een premieovereenkomst. Het pensioenkapitaal van de deelnemers wordt door het pensioenfonds belegd. Voor de (gewezen) deelnemers geldt dat, indien het beleggingsresultaat positief is, dit wordt toegevoegd aan het saldo van de pensioenrekening. Indien het beleggingsresultaat negatief is, wordt dit in mindering gebracht op het saldo van de pensioenrekening.

De toeslag voor de gepensioneerden tot en met het verslagjaar 2012 vloeit voort uit het behaalde beleggingsrendement. Reglementair was tot en met 2012 vastgesteld dat op de (ingegane) pensioenrechten jaarlijks een toeslag werd verleend van maximaal de procentuele stijging van het CBS-consumentenprijsindexcijfer, afgeleid van alle huishoudens. Het bestuur besliste evenwel jaarlijks in hoeverre pensioenrechten werden aangepast. Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening was geen reserve gevormd en werd geen premie betaald. De toeslagverlening werd uit het beleggingsrendement gefinancierd. Dit toeslagenbeleid is per 1 januari 2013 gewijzigd. Het bestuursbesluit komt er in beginsel op neer dat er in de toekomst geen toeslagen worden verleend. Een uiteenzetting hiervan treft u in hoofdstuk 2 van dit jaarverslag.

Het fonds kent alleen voor de groep gepensioneerden een voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het fonds. Deze voorziening is opgenomen in de jaarrekening. Het risico dat voortvloeit uit deze verplichtingen is het actuariële risico en de situatie dat de beleggingen van het fonds in enig jaar een lager rendement laten zien dan de rentetermijnstructuur.

De doelstelling van het beleggingsbeleid ten behoeve van de gepensioneerden van het fonds is, vanaf 1 januari 2013, het zo veel mogelijk garanderen van de nominale pensioenuitkeringen.

3.5 Kosten uitvoering pensioenregeling

Het fonds maakt voor het uitvoeren van de pensioenregeling kosten. Globaal kunnen deze kosten worden onderverdeeld in kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling en kosten van het vermogensbeheer.

Het fondsbestuur vindt het belangrijk transparant te zijn over deze uitvoeringskosten.

Onderstaand is in dit kader een uitgebreide rapportage over de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling opgenomen.

De kosten worden gepresenteerd overeenkomstig de aanbevelingen van de Pensioenfederatie. Hierdoor kunnen de kosten die pensioenfondsen maken, eenvoudig met elkaar worden vergeleken.

De kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling bedragen voor 2012 € 10.301.000. Omgerekend naar kosten per deelnemer (actieve deelnemers en gepensioneerden per 31 december van het verslagjaar) is dit € 45,82 per deelnemer. Indien ook de slapers worden meegenomen in deze berekening van kosten per deelnemer en de aanbeveling van de Pensioenfederatie met betrekking tot de "normdeelnemer" wordt toegepast dan bedragen de kosten per deelnemer € 28,07.

Het bedrag aan uitvoeringskosten bestaat uit:

- kosten deelnemer
- kosten werkgever
- kosten bestuur en financieel beheer
- kosten projecten

De kosten deelnemer hebben betrekking op alle werkzaamheden die de administratie van het fonds verricht om de pensioenaanspraken te administreren, de uitkeringen van de pensioengerechtigden te verzorgen en alle deelnemers en gerechtigden te informeren. Te denken valt hierbij aan het verwerken van waardeoverdrachten, het afkopen van kleine pensioenen, het toekennen van pensioenen en de communicatie met alle doelgroepen (helpdesk, website, nieuwsbrief, Uniform Pensioenoverzicht, start- en stopbrief enzovoorts).

De kosten werkgever hebben betrekking op alle activiteiten die voortvloeien uit het beheer van het bestand van aangesloten werkgevers, de aanlevering en verwerking van de werknemersgegevens, het opleggen en innen van de pensioenpremies en het onderhouden van de contacten met die werkgevers.

De kosten bestuur en financieel beheer hebben betrekking op de bestuurlijke kosten (bestuur, deelnemersraad, verantwoordingsorgaan), het voeren van het secretariaat, het opstellen van het jaarverslag en het samenstellen van financiële rapportages, de kosten van het wettelijk toezicht (DNB, AFM) en de advies- en controlekosten (actuaris, accountant, aan derden uitbestede activiteiten).

3.6 Kosten uitvoering vermogensbeheer

De vermelde kosten komen niet overeen met de pensioenuitvoeringskosten zoals die zijn verantwoord in de rekening van baten en lasten. Dit komt omdat daarin kosten zijn begrepen (kosten beleggingscommissies, beleggingsadvies) die feitelijk aan de kosten van het vermogensbeheer kunnen worden toegerekend.

De vermogensbeheerkosten zijn lager dan in 2011. Enerzijds door scherpere fee afspraken met de beheerders en anderzijds door het feit dat op een aantal fondsen in 2012 geen performance fee in rekening is gebracht. In lijn met de aanbevelingen van de pensioenfederatie zijn de werkelijk in rekening gebrachte performance fees meegenomen.

De kosten bestaan grofweg voor de helft uit organisatiekosten (kosten voor adviseur en fiduciair manager) en voor de andere helft uit uitvoeringskosten voor het daadwerkelijk beheer.

De kosten van het vermogensbeheer in 2012 bedragen € 1.579.000. Afgezet tegen het gemiddeld belegd vermogen, komen de kosten in 2012 neer op 0,29% van het gemiddeld belegd vermogen van circa € 555.242.000.

Kosten vermogensbeheer

Onderdeel	Subonderdeel	Vermogen (K €)	Kosten (K €)	% Totaal Vermogen
Organisatie	Accountant		8	0,00%
Organisatie	Adviseur		47	0,01%
Organisatie	Fiduciair		710	0,13%
Organisatie	Custodian		122	0,02%
Beheer	Obligaties	126.252	260	0,05%
Beheer	Aandelen	91.335	232	0,04%
Beheer	Onroerend Goed	12.576	44	0,01%
Beheer	Liquiditeiten	325.079	157	0,03%
Totaal		555.242	1.580	0,29%

Transactiekosten

De (geschatte) transactiekosten in 2012 bedragen € 300.000. Afgezet tegen het gemiddeld belegd vermogen, komen de transactiekosten in 2012 neer op 0,05% van het gemiddeld belegd vermogen van circa € 555.242.000.

Onderdeel	Subonderdeel	Vermogen (K €)	Kosten (K €)	% Totaal Vermogen
Beheer	Obligaties	126.252	218	0,04%
Beheer	Aandelen	91.335	64	0,01%
Beheer	Onroerend Goed	12.576	NNB	NNB
Beheer	Liquiditeiten	325.079	18	0,00%
Totaal		555.242	300	0,05%

3.7 Verslag van het Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan heeft het jaarverslag in haar vergadering van 27 mei 2013 behandeld. Voor het verantwoordingsorgaan komt hieruit naar voren dat het bestuur zich bewust is van de complexiteit waarin het fonds opereert en zich inspanningen getroost in control te zijn. Tevens is het duidelijk geworden dat het bestuur de aanbevelingen uit het rapport van de visitatiecommissie serieus heeft opgevolgd.

Beleggingsbeleid

Uit het beleggingsbeleid, zoals dat door het bestuur van het pensioenfonds wordt gevoerd, concludeert het verantwoordingsorgaan dat het bestuur zich bewust is van de risico's en verantwoordelijkheden die met het doen van beleggingen gepaard gaan. Het invoeren van een apart beleggingsbeleid voor de deelnemers-, reserve- en uitkeringenpool wordt door het verantwoordingsorgaan positief beoordeeld. Wel vraagt het verantwoordingsorgaan aan het bestuur continue oog te houden voor de solidariteit tussen de actieve deelnemers en de gepensioneerden.

Het verantwoordingsorgaan is verheugd dat het bestuur per 1 januari 2012 een expliciet standpunt ten aanzien van Maatschappelijk Verantwoord Beleggen heeft ingenomen en constateert gedurende het verslagjaar een actieve houding hieromtrent van het bestuur.

Premiebeleid

Uit het jaarverslag blijkt dat het bestuur, evenals in 2011, extra aandacht heeft besteed aan handhaving en premie-inning. Het verantwoordingsorgaan vertrouwt erop dat het bestuur deze aandacht als consistent beleid voert. Het verantwoordingsorgaan heeft kennis genomen van de afgeronde transitie naar het nieuwe administratiesysteem en vraagt het bestuur continue de mogelijkheden hiervan goed onder de aandacht te brengen van de werkgever.

Communicatiebeleid

Uit het jaarverslag komt duidelijk naar voren dat ook communicatie door het bestuur hoog in het vaandel wordt gevoerd. Het verantwoordingsorgaan juicht de open discussie toe die met de AFM is gevoerd met betrekking tot de controle die de Toezichthouder heeft uitgevoerd. Het verantwoordingsorgaan vindt het een goede zaak dat het bestuur zich bewust is van veranderende maatschappelijke ontwikkelingen en hoopt op begrip voor de stappen die het bestuur hierin wenst te nemen van de kant van de AFM.

Wetgeving en reglementen

Het verantwoordingsorgaan heeft kennis genomen van de aanpassingen die in de reglementen zijn doorgevoerd.

Vooruitblik 2013

Het verantwoordingsorgaan is verheugd met de heldere vooruitblik op 2013, met name op de gebieden van risicomanagement, handhaving en de lobby richting toezichthouder en politiek.

Oordeel

Op basis van het bovenstaande is het verantwoordingsorgaan van de Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten van oordeel dat:

- Het bestuur voldoende informatie aan het verantwoordingsorgaan heeft verschaft om een afgewogen oordeel te kunnen geven over het gevoerde beleid in 2012;
- Het bestuur gehandeld heeft in overeenstemming met het bepaalde in de statuten en de reglementen;
- Het bestuur in haar beleid over 2012 gehandeld heeft met evenwichtige afweging van alle belangen;
- De door het bestuur gevoerde communicatie open en transparant is geweest;
- Het bestuur aandacht moet blijven geven aan handhaving en premie-inning.

De Meern, 10 juni 2013
Verantwoordingsorgaan Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten,
De heer T. Sijpestijn
Voorzitter

Reactie van het bestuur op verslag verantwoordingsorgaan

Met belangstelling heeft het bestuur kennis genomen van het verslag van het verantwoordingsorgaan. Het bestuur waardeert het ten zeerste dat de inspanningen van het bestuur om de processen beter te laten verlopen en kosten te besparen, door het verantwoordingsorgaan gezien en gewaardeerd worden. Uiteraard is het bestuur zich ervan bewust dat de processen continu gevolgd moeten worden. Immers, het bestuur blijft verantwoordelijk ook al zijn zaken als administratie en vermogensbeheer uitbesteed. Tevens onderschrijft het bestuur de opmerking van het verantwoordingsorgaan dat handhaving en premie-inning blijvend aandacht verdienen.

3.8 Verslag van de Deelnemersraad

In dit verslagjaar heeft de deelnemersraad vier keer vergaderd, namelijk op 20 maart, 29 mei, 16 oktober en op 29 november. Bij deze vergaderingen waren ook aanwezig een ambtelijk secretaris van Syntrus Achmea en een vertegenwoordiger van het bestuur van StiPP. De belangrijkste punten worden hieronder weergegeven.

Beleggingsbeleid

De deelnemersraad heeft het bestuur verzocht meer aandacht te geven aan Maatschappelijk Verantwoord Beleggen binnen het beleggingsplan 2012. Het bestuur heeft dit erkend en hier een vervolg aan gegeven door dit met vermogensbeheerder Kempen Capital Management verder uit te werken.

Er wordt door het bestuur een zeer behoudend beleggingsbeleid gevoerd, gericht op korte deelname periodes van deelnemers. Een hoger rendement voor de groep deelnemers met een langdurige deelname periode is hierdoor moeilijker te realiseren. De deelnemersraad vindt dit een belangrijk aandachtspunt.

Communicatieplan richting deelnemers

De deelnemersraad vindt het een goede ontwikkeling dat door verdere digitalisering de eerste stappen in kostenbesparing op dit terrein zijn gezet. Dit vergt nog de nodige inspanningen en vraagt ook actieve medewerking van de deelnemers.

Opleiding deelnemersraad

De deelnemersraad vindt het belangrijk om haar kennis te vergroten van de vele aspecten die spelen rond een pensioenfonds. Er is in 2012 een scholingsplan opgesteld en in 2013 zal de eerste opleidingsmodule worden gevolgd.

Tot slot merkt de deelnemersraad op dat zij verheugd is dat in 2012 het reglement deelnemersraad op een belangrijk punt is gewijzigd, waardoor nu ook gewezen deelnemers in de deelnemersraad zitting kunnen nemen.

De Meern, 10 juni 2013
Deelnemersraad Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten
De heer R.M. van Norel
Voorzitter

4 Risico's

Het fonds kent verschillende risico's. Het kapitaal dat belegd is ten behoeve van de actieve deelnemers en de slapers wordt belegd voor risico van de deelnemer. De verplichtingen ten behoeve van de gepensioneerden en het vermogen dat daarmee te maken heeft kennen een gedeeld risico voor zowel het fonds als de gepensioneerden.

4.1 Beleggingsrisico's

Marktrisico

De waarde van beleggingen op de beurs fluctueert voortdurend. Het risico dat hiermee gepaard gaat, noemt men het marktrisico. Dit marktrisico is niet voor alle beleggingscategorieën gelijk. Spreiding binnen de portefeuille beoogt dit risico te verkleinen.

Renterisico

Het renterisico houdt verband met de waardeontwikkeling die volgt uit een renteverandering. Aangezien StiPP een beschikbare premieregeling heeft met het karakter van een premieovereenkomst, is dit risico relatief klein in vergelijking met andere pensioenfondsen. Een rentestijging heeft een negatieve invloed op de vastrentende waarden, een rentedaling een positieve invloed op vastrentende waarden. In november is de rentegevoeligheid van de portefeuille aanzienlijk gereduceerd door obligaties voor een substantieel deel te verkopen ten gunste van geldmarktfondsen (met zeer geringe gevoeligheid van de waarde naar renteveranderingen). Hierdoor is de portefeuille minder gevoelig geworden voor veranderingen in het renteniveau. Deze aanpassing houdt rekening met het achterliggende profiel van de regelingen.

Het renterisico voor risico fonds behelst een gecombineerd risico. Wijzigingen in de rente hebben immers betrekking op zowel de technische voorziening als de beleggingen. Door het bestuur is ervoor gekozen om het renterisico vanaf 1 januari 2013 zo veel mogelijk te beperken, door het rente-effect op de beleggingen zo goed mogelijk te 'matchen' met het rente-effect op de technische voorzieningen.

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van de beleggingen verandert door veranderingen in valutakoersen. Vanuit strategisch oogpunt wordt het valutarisico door het fonds gezien als een risico waar op lange termijn geen rendement tegenover staat. Het valutarisico op aandelen naar de Amerikaanse Dollar, het Britse Pond en de Japanse Yen is volledig afgedekt. Voor vastrentende waarden die niet luiden in Euro is het valutarisico gedurende het jaar eveneens afgedekt. Aan het einde van het jaar was de portefeuille geheel belegd in Euro titels.

Kredietrisico

Kredietrisico betreft het risico op verlies op een belegging doordat de debiteur zich niet aan de contractuele verplichtingen houdt, bijvoorbeeld door faillissement of herstructurering. Het fonds voert ten aanzien van kredietrisico een defensief beleid. Het neemt momenteel beperkt kredietrisico's in de vastrentende beleggingen door binnen staatsobligaties slechts te beleggen in de hoogste kwaliteit (een AAA-rating). Daarnaast wordt in bedrijfsobligaties belegd in 'investment grade' obligaties, niet in obligaties in de 'high yield' of speculatieve categorie. Voor valutaderivaten wordt slechts gebruik gemaakt van kortlopende contracten waardoor het risico op de tegenpartij sterk wordt gereduceerd. Het risicocomité van Kempen Capital Management monitort deze tegenpartijen, waarbij naar de rating en de verzekeringspremie op de tegenpartij (premie op credit default swaps) wordt gekeken.

Liquiditeitsrisico

Aangezien de som van de premies, directe beleggingsopbrengsten en aflossingen van beleggingen in vastrentende waarden, de som van uitkeringen, kosten en verwachte afrekeningen van valutatermijncontracten verre te boven gaat, is de kans op een liquiditeitstekort beperkt. Temeer daar meestal de mogelijkheid bestaat beursgenoteerde beleggingen per ommekeer te

verkoopen. In de portefeuille kennen alleen de belangen in niet genoteerd onroerend goed, hypotheek en GTAA een geringe liquiditeit. De overige belangen zijn op korte termijn zonder grote kosten of verliezen liquide te maken.

4.2 Actuariële risico's

Verzekeringstechnisch risico

De pensioenregeling van het fonds heeft gedurende het actieve dienstverband en gedurende de zogenaamde uitstelperiode het karakter van een premieovereenkomst. Hierbij wordt de omvang van een toe te kennen pensioen bepaald door het kapitaal dat voor een deelnemer is opgebouwd. Het fonds loopt bij deze regeling dus geen beleggingsrisico, omdat dat bij de deelnemers ligt. Op de pensioendatum kunnen de deelnemers hun pensioen aankopen bij StiPP of elders hun pensioen aankopen.

Het fonds loopt wel een risico, dat een werknemer niet aangemeld wordt, maar wel recht heeft op pensioenopbouw. Als deze deelnemer zich meldt is StiPP wettelijk verplicht aan deze deelnemer pensioenopbouw toe te kennen. Als het voor StiPP niet (meer) mogelijk is om de kosten hiervan te verhalen op de werkgever (bijvoorbeeld omdat de werkgever niet meer bestaat), dan komen de kosten hiervan voor rekening van het pensioenfonds. Dit wordt het risico van 'geen premie, wel aanspraak' genoemd.

Naast het risico geen premie, wel aanspraak, kent het fonds ook een overlijdensrisico en een arbeidsongeschiktheidsrisico. Als een deelnemer overlijdt of arbeidsongeschikt wordt, dan zijn de kosten voor het in te kopen nabestaandenpensioen of voor de premievrijstelling voor rekening zijn van StiPP. Hiervoor wordt door StiPP een premie gevraagd en ontvangen. Het fonds loopt echter wel het risico dat de premie niet toereikend is.

Langlevenrisico

Het fonds keert pensioenen uit en gaat bij de vaststelling van de voorziening uit van een bepaalde levensverwachting. Het langlevenrisico betreft het risico dat de werkelijke levensduur hoger is dan de door het pensioenfonds vastgestelde verwachting. StiPP hanteert momenteel de gepubliceerde Prognosetafels AG 2012 – 2062 en daarbij, op basis van intern onderzoek van diverse pensioenfondsen bij Syntrus Achmea, vastgestelde algemene correctiefactoren. Door uit te gaan van de meest recente prognosetafel, waarbij uitgegaan wordt van de meest recente inzichten in de sterfteontwikkeling van de Nederlandse bevolking, wordt het risico zo veel mogelijk beperkt.

4.3 Overige en operationele risico's

Het fonds heeft de hoofdlijnen van het interne beheersingssysteem en van de opzet van de administratieve organisatie en interne controle vastgelegd in de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN). Het fonds heeft beleid vastgesteld met betrekking tot de beheersing van risico's die samenhangen met de uitbesteding. Belangrijke aspecten hierin zijn dat de pensioenuitvoerder, Syntrus Achmea, beschikt over een zgn. ISAE 3402 en een veelheid van elkaar aanvullende maatregelen zoals back-up & recovery procedures, logische & fysieke toegangsbeveiliging en testprocedures. Met Syntrus Achmea is het fonds een gedetailleerde Service Level Agreement (SLA) overeengekomen.

Met de vermogensbeheerder zijn ook beheerafspraken gemaakt. Op de dienstverlening van Kempen Capital Management is eveneens een ISAE 3402 verklaring van toepassing. In het mandaat voor 2012 zijn de beheerafspraken vastgelegd. Deze afspraken betreffen onder andere de samenstelling van de portefeuille, de tactische marges, de performancemeting, de benchmarks en het valuta- en derivatenbeleid, de risicometing en –beheersing.

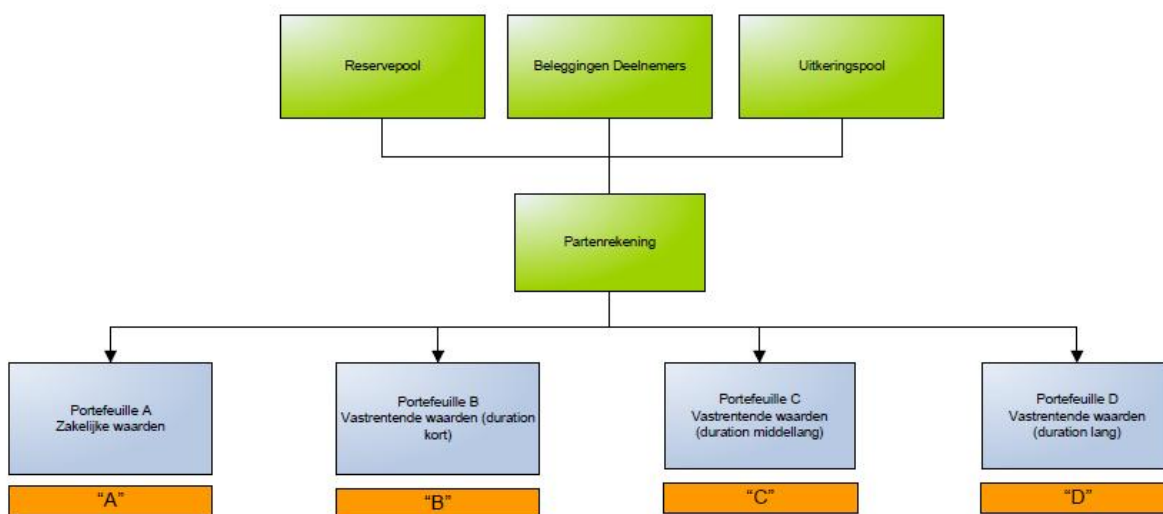
4.4 Compliance risico

Compliance risico is het risico van het niet voldoen aan en/of niet handelen naar wet- en regelgeving, interne richtlijnen en gedragsregels. Voor de begeleiding van dit proces is een Compliance Officer aangesteld.

5 Beleggingen

5.1 Strategie en resultaten 2012

De portefeuille kent een drietal participerende pools en vier beleggingspools. De participerende pools zijn de Reservepool, de Uitkeringspool en de Deelnemerspool. De beleggingspools zijn de zakelijke waarden pool (A) en de vastrentende waarden duratie kort (B), vastrentende waarden duratie middellang (C) en vastrentend waarden duratie lang (D).

Figuur 1

Beleggingen deelnemers (“Deelnemerspool”)

De deelnemerspool belegt voor de Basisregeling en de Plusregeling. De Basisregeling en Plusregeling ontvangen premie van actieve deelnemers. Uitstroom ontstaat door afkoop, waardeoverdracht of expiratie. De verhouding waarin de deelnemerspool belegt in de onderliggende beleggingsportefeuilles is gelijk gebleven ten opzichte van het voorgaande jaar, d.w.z. 20% in de zakelijke waarden portefeuille, 63% in vastrentende waarden kortlopend en 17% in vastrentende waarden middellang. Ondanks de sterke toename van de Plusregeling ten opzichte van de Basisregeling is er voor gekozen de verdeling gelijk te houden en vast te houden aan een conservatief beleid.

Reservepool

Van de inkomende gelden wordt een gedeelte (momenteel 6%) aan de Reservepool toegevoegd, welke bedoeld is om als buffer te fungeren bij onvoorziene omstandigheden. De Reservepool participeert uitsluitend in de vastrentende waarden met korte duratie.

Uitkeringspool

In 2012 werd voor de Uitkeringspool hetzelfde beleggingsbeleid gevoerd als voor deelnemers in de opbouwende fase. Deze mix kwam overeen met 80% vastrentende waarden en 20% zakelijke waarden portefeuille, waarbij de vastrentende waarden waren verdeeld over kortlopend (63%) en middellang (17%). Eind 2012 is de portefeuille vastrentend lang ingericht, in 2013 zal de uitkeringspool voor 100% participeren in de vastrentend lang portefeuille. In deze portefeuille wordt beoogd het renterisico ten opzichte van de verplichtingen volledig te neutraliseren.

Per 31-12-2012 is de verdeling over de participerende pools als volgt:

Participerende pools	%
Beleggingen Deelnemers	90%
Uitkeringenpool	3%
Reservepool	7%
Totaal	100%

De beleggingsmix bestaat voor een aanzienlijk deel uit vastrentende waarden met een lage rentegevoeligheid. Dit komt overeen met het gewenste "spaarkarakter" voor de Basisregeling. De rest van het vermogen is belegd in zakelijke waarden en vastrentende waarden (staatsobligaties en bedrijfsobligaties). Deze participerende pools hebben het vermogen op de volgende wijze verdeeld over de beleggingsportefeuilles:

Beleggingsportefeuilles	%	Vermogen (EUR x1.000)
A. Zakelijke waarden	18%	114.257
B. Vastrentende waarden kort	64%	400.787
C. Vastrentende waarden middellang	15%	96.882
D. Vastrentende waarden lang	3%	18.510
Totaal	100%	630.436

* Portefeuille D is gevuld in december 2012. Per 1 januari 2013 zal het opgenomen worden in de strategische beleggingsmix

** Betreft vermogen per beleggingspool per 31-12-2012

5.2 Beleggingsresultaat

Het fonds heeft over het jaar 2012 een rendement behaald van 5,1%, tegenover een performance van de uitvoeringsbenchmark van 5,0%.

A. Zakelijke Waarden portefeuille

De zakelijke waarden portefeuille is voornamelijk belegd in aandelen, en in mindere mate uit onroerend goed. Ondanks alle onzekerheid met betrekking tot de Eurocrisis, het herstel van de Amerikaanse economie en zorgen over een vertraging van de economie in China werden sterke beleggingsresultaten behaald op zakelijke waarden. De wereldwijde aandelenmarkt steeg 15% in waarde en ook opkomende landen (17%) lieten goede resultaten zien. Beursgenoteerd onroerend goed (26,6%) presteerde uitzonderlijk sterk.

Met een rendement van 15,6% heeft de zakelijke waarden portefeuille een positief rendement behaald, en de benchmark (15,3%) verslagen.

B. Vastrentend Kort portefeuille

De vastrentend kort portefeuille dient door middel van beleggingen in kortlopende staatsobligaties, bedrijfsobligaties en geldmarktfondsen voor kapitaalsbehoud te zorgen. De beleggingen in obligaties geschiedt alleen in bedrijven en landen met een hoge kredietwaardigheid. Door de bijna onvoorwaardelijke steun aan de euro van de ECB daalde de rente op kortlopende obligaties en geldmarktfondsen verder tot nul of zelfs negatief op de meest kredietwaardige obligaties.

Met een rendement van 1,2% heeft de vastrentend kort portefeuille conform de benchmark (1,1%) gepresteerd.

C. Vastrentend Middellang portefeuille

De portefeuille vastrentend middellang belegt in staatsobligaties en bedrijfsobligaties met een hoge kredietwaardigheid. De rente op staatsobligaties in de Eurozone daalde in vrijwel alle landen en de risico-opslag op bedrijfsobligaties (investment grade en high yield) daalde eveneens. De rentes in de kernlanden (Duitsland, Nederland en Frankrijk) van de Eurozone daalden in 2012, enerzijds doordat beleggers zekerheid zochten in obligaties van landen met een hoge kredietstatus, en anderzijds doordat de

inflatieverwachtingen neerwaarts bijgesteld werden vanwege de grootschalige bezuinigingsplannen van Europese overheden. Bedrijfsobligaties presteerden nog beter dan staatsobligaties aangezien deze profiteerden van zowel een dalende 5-jaars swaprente als een dalende risico-opslag (credit spread) op bedrijfsobligaties.

Met een rendement van 9,5% heeft de portefeuille vastrentend middellang in lijn met de benchmark (9,6%) gepresteerd.

D. Vastrentend Lang portefeuille

Deze portefeuille is eind 2012 ingericht, derhalve is de performance over 2012 nul.

5.3 Z-score en relatieve performance

De performance van de totale portefeuille bedroeg in 2012 5,1%, waarmee het 0,10% beter gepresteerd heeft dan de benchmark. Deze benchmark wordt gebruikt om de relevante Z-score te berekenen.

De voorlopige Z-score voor het jaar 2012 is uitgekomen op 0,26. De score op de performancetoets is -0,30.

6 Vooruitblik 2013

In december 2012 heeft het bestuur een beleidsplan 2013 opgesteld. De onderwerpen die hier onder staan vormen het beleidsplan 2013 en zijn onderdeel van de strategische agenda voor 2013. Per onderdeel worden onderstaand de aandachtspunten weergegeven.

6.1 Solidariteit en Verplichtstelling

Het verslagjaar 2013 staat in het teken van diverse vraagstukken rondom solidariteit en de verplichtstelling. Het gaat hier om de verdere implementatie van een nieuwe beleggingsstructuur voor het fonds, het implementeren van een apart beleggingsbeleid voor de uitkeringenpool, de mogelijke splitsing van de basis- en plusregeling en het toebedelen van vermogensdelen naar de juiste pools. 2013 staat ook in het teken van het behoud van de verplichtstelling in de breedste zin van het woord. Dus zowel in de context van behoud van solidariteitskenmerken als in de context van de representativiteit van de branche. De toekomst van de Basisregeling blijft een hoofddossier van het bestuur in 2013. Het bestuur zoekt voor al deze onderwerpen afstemming met Cao-partijen, politiek en toezichhouders.

6.2 Aankomende wet- en regelgeving

In 2013 worden de wetsontwikkelingen op het gebied van de herziening van het pensioenstelsel, governance en bestuursmodellen op de voet gevolgd door het bestuur StiPP.

In 2013 zal het bestuur voorbereidingen - en waar nodig maatregelen - treffen naar aanleiding van de herziening van het pensioenstelsel en het regeerakkoord. Tevens zal het bestuur Cao-partijen voorzien van adviezen inzake de wetswijzigingen per 1 januari 2014 en verder.

In 2013 worden ook de verschillende bestuursmodellen bediscussieerd. Tijdens de studiemiddag over bestuursmodellen op 23 oktober 2012 zijn voor 2013 onder andere de volgende te ondernemen stappen geformuleerd:

- begin 2013 wordt de vraag beantwoord of wijziging van het huidige model naar een ander model gewenst is;
- er wordt een lijst met de eisen van het bestuur met betrekking tot het bestuursmodel opgesteld;
- de wettelijke vereisten worden in 2013 uitgevoerd.

6.3 Versterken lobby richting toezichthouders en politiek

Er spelen verschillende onderwerpen bij StiPP waarbij een lobby richting toezichthouder of politiek noodzakelijk is. Zo is StiPP bezig met de toekomst van de basisregeling, waarbij meerdere scenario's zijn onderzocht waarvoor er wetgeving veranderd zou moeten worden. Ook voor het gewenste beleid voor de plusregeling is overleg met het ministerie van SZW. Daarnaast stuurt StiPP continu op kostenbesparingen en streeft StiPP naar meer digitale mogelijkheden van communiceren. Op het gebied van handhaving wil StiPP een uitspraak van de politiek forceren over hoe ver het fonds moet gaan met het uitvoeren van activiteiten in het kader van 'geen premie, wel recht'. StiPP komt op al deze gebieden in 2013 met initiatieven richting wetgever (politiek) en toezichthouder.

Daarnaast blijven er ook andere pensioendossiers spelen in 2013. Het bestuur blijft deze issues onder de aandacht brengen bij toezichthouders, pensioenfederatie en de politiek.

6.4 Risicomanagement en uitbesteding

Het risicomanagement maakt een integraal onderdeel uit van het besturen van het pensioenfonds. Hierbij wordt continu een cyclus gevolgd van vaststellen risicoprofiel, formuleren en implementeren beheersmaatregelen, beheren van het risicomanagement en het verwerken van bevindingen, wat weer leidt tot het vaststellen van een nieuw risicoprofiel. Hieraan wordt in 2013 onverkort veel aandacht besteed.

Voor wat betreft het 'aantoonbaar in control' zijn van de pensioenuitvoering en de vermogensbeheerder ligt de nadruk op de beoordeling van de dienstverleningsovereenkomst en de beleggingsrapportages. Deze vormen de graadmeter voor de pensioenuitvoering en vermogensbeheer. Verder blijft er maandelijks een operationeel overleg met Syntrus Achmea plaatsvinden. De AO/IC en Uitbestedingscommissie voert gedurende het jaar (evaluatie) gesprekken met alle partijen waaraan is uitbesteed.

6.5 Handhaving

Het dossier handhaving wordt in 2013 gecontinueerd. Zowel door de pensioenuitvoerder Syntrus Achmea als in samenwerking met de SNCU. Er is een activiteitenplan handhaving vastgesteld. Aandachtsgebied is de procedure in geval van 'geen premie, wel recht' claims alsmede de procedure bij faillissementen. Ook blijft StiPP contact zoeken met andere fondsen om issues met betrekking tot handhaving te bespreken. In de begroting 2013 wordt, in navolging van voorgaande jaren, budgettaire ruimte gemaakt voor handhavingactiviteiten.

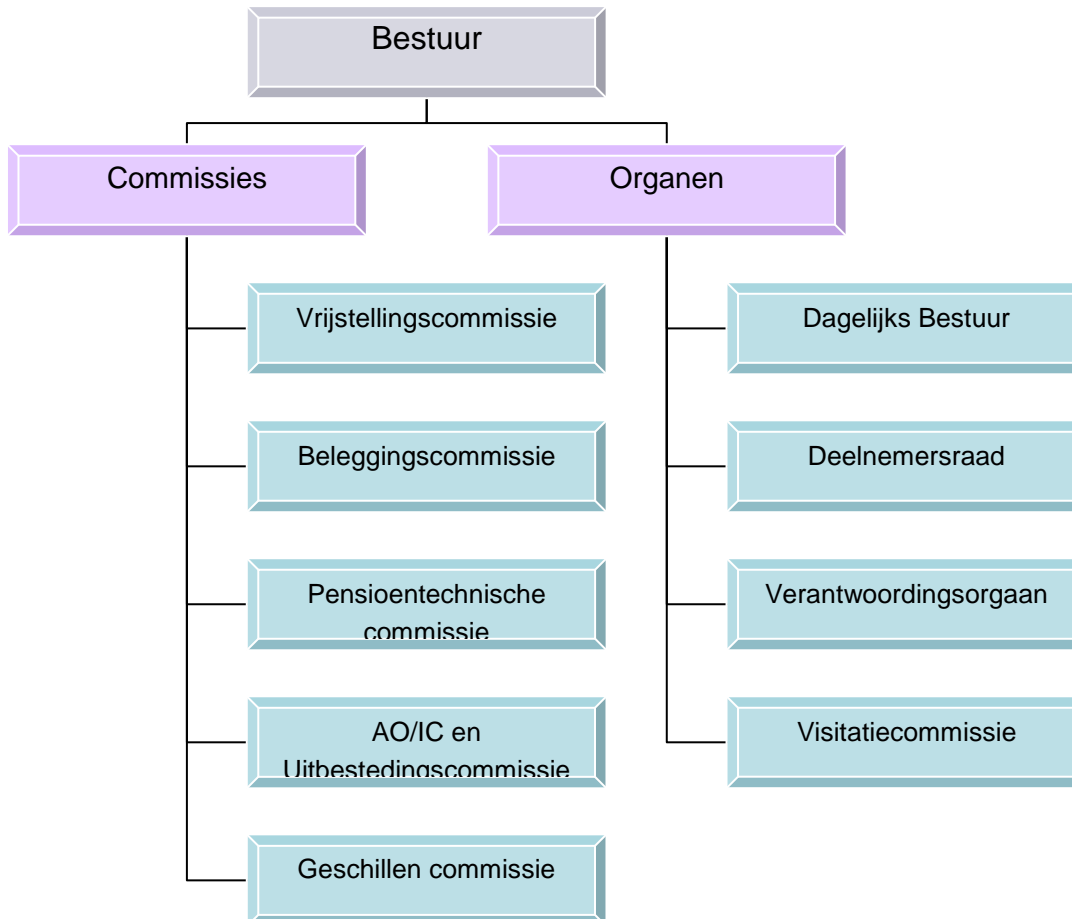
Tot slot wordt het besluit van Cao-partijen om over te gaan op wekentelling als criterium voor deelnemerschap in 2013 geïmplementeerd. Ook worden er beleidsregels ontwikkeld voor vrijwillige aansluitingen van werkgevers bij het pensioenfonds.

6.6 Effectieve communicatie

In 2013 staat het leggen van een stevig fundament voor succesvolle communicatie centraal. Naar aanleiding van de sessies in 2012 wordt de vernieuwde communicatielijn in gang gezet. Ook worden de mogelijkheden om digitaal te communiceren verder uitgewerkt. Hiervoor wordt onder andere gekeken naar de overlap in gegevens die aanwezig zijn op www.mijnpensioenoverzicht.nl. Meer digitaal communiceren past in het doel van kostenbesparingen en versterkt de lobby richting toezichthouders en politiek.

7 Karakteristieken van het pensioenfonds

7.1 Organogram

7.2 Profiel van de organisatie

Sinds 1 januari 1999 behartigt StiPP de collectieve pensioenbelangen van enige duizenden uitzendondernemingen en vele tienduizenden uitzendkrachten, gedetacheerden en payrollers in Nederland. Pensioen maakt sinds de invoering van de CAO voor Uitzendkrachten 1999 – 2003 onderdeel uit van de arbeidsvoorwaarden tussen de uitzendonderneming en de uitzendkracht. Sinds 1 januari 2004 is StiPP een verplichtgesteld pensioenfonds voor de gehele bedrijfstak.

7.3 Doelstelling

De belangrijkste doelstelling van StiPP is te voorzien in een oudedagsvoorziening voor de werknemers in de branche die arbeid ter beschikking stellen (uitzendkrachten en gedetacheerden). Ook voorziet StiPP in een oudedagsvoorziening voor pay-rollers. De uitzendbranche kenmerkt zich door dienstverbanden van korte duur. Veelal zijn het mensen die voor het eerst kennis maken met een (verplichte vorm van) pensioenvoorziening. Van belang is dat de regeling de maatschappelijke behoefte vervult om de “witte vlek” – het aantal mensen dat niet onder een (verplichtgestelde) pensioenregeling valt – te verkleinen.

StiPP wil een optimale balans vinden tussen zo laag mogelijke premies nu (te betalen door actieve deelnemers) en zo hoog mogelijke uitkeringen voor zowel de huidige als de toekomstige gepensioneerden. Daarbij houdt het bestuur ook de financiële gezondheid van StiPP in de gaten, zowel nu als in de toekomst. Om dit te kunnen bereiken wenst het bestuur zo goed mogelijk in control te zijn, zeker daar waar de uitvoeringstaken op het gebied van administratie en beleggingen zijn uitbesteed.

7.4 Het bestuur

Het bestuur is de beheerder van het pensioenfonds. Het fonds wordt bestuurd door vertegenwoordigers van de werkgevers- en werknemersorganisaties die het fonds hebben opgericht en/of in stand houden, te weten:

- de Algemene Bond Uitzendondernemingen (ABU), gevestigd te Amsterdam;
- de Nederlandse Bond van Bemiddelings- en Uitzendondernemingen (NBBU), gevestigd te Amersfoort;
- FNV Bondgenoten, gevestigd te Utrecht;
- de Unie, vakbond voor industrie en dienstverlening, gevestigd te Culemborg; en
- de CNV Dienstenbond, gevestigd te Hoofddorp.

StiPP is statutair gevestigd te Amsterdam, bezoekadres: Rijnzathe 10, 3454 PV De Meern. De laatste statutenwijziging was op 1 januari 2013, welke notarieel is verleden. De Stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 34107294. De samenstelling van het bestuur is per 31 december 2012 als volgt:

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur
Mevrouw M. Patijn	Toehoorder	Werknemer	01-01-2012	nvt
De heer P.A. Citroen	Voorzitter	Werkgever	01-11-2006	31-12-2015
De heer A.D. Leeman	Bestuurslid	Werkgever	07-02-2011	07-02-2014
De heer D.J. Tuit	Bestuurslid	Werkgever	19-04-2012	19-04-2015
De heer R.L. Schikhof	Bestuurslid	Werkgever	01-01-2007	31-12-2015
Mevrouw T.F.M. Schets	Vicevoorzitter	Werknemer	01-10-2006	31-12-2015
De heer M. Raaijmakers	Bestuurslid	Werknemer	14-03-2012	14-03-2015
De heer J.J. Ronner	Bestuurslid	Werknemer	01-01-2000	31-12-2014

Mevrouw M. Patijn heeft in het verslagjaar als toehoorder zitting genomen in het bestuur. In 2012 is mevrouw Patijn voorgedragen als plaatsvervangend bestuurslid. Inmiddels heeft een formele voordracht vanuit de werknemersorganisatie plaatsgevonden en wordt de heer Nuijten voor het verslagjaar 2013 opgevolgd door Mevrouw M. van der Neut. Voor het komende verslagjaar wordt de heer J. Ronner opgevolgd door de heer G.J. Seffinga. In het verslagjaar zijn de heren P. Citroen en R. Schikhof en mevrouw T. Schets herbenoemd als bestuurslid voor de periode van drie jaar.

Plaatsvervangende bestuursleden

Per 31 december 2012 kent het fonds de volgende plaatsvervangende bestuursleden.

Naam	Vertegenwoordiging
De heer J. Koops	Werkgever
Mevrouw A. Muntz	Werkgever
Mevrouw L. Dieduksman	Werkgever
De heer M. Nuijten	Werknemer
De heer M.E. Jukema	Werknemer

Het bestuur draagt gezamenlijk zorg voor het (dagelijks) beleid van het fonds. Het bestuur wijst een werkgevers- en een werknemersbestuurslid aan, die voor een kalenderjaar de functie van voorzitter en van vicevoorzitter bekleden. Gedurende het kalenderjaar, dat een werkgeverslid voorzitter is, is een werknemersbestuurslid vicevoorzitter zijn, en omgekeerd; de vicevoorzitter bekleedt tevens de functie van secretaris.

Het bestuur van het pensioenfonds is verantwoordelijk voor de uitvoering van de pensioenregeling, die door sociale partners is overeengekomen. Het bestuur streeft naar een optimale kwaliteit, zorgvuldigheid, openheid, onafhankelijkheid en transparantie met betrekking tot de uitvoering.

Het fonds heeft ervoor gekozen om de uitvoering van het pensioen- en vermogensbeheer, de beleidsvoorbereiding en de ondersteuning van het bestuur uit te besteden aan daarin gespecialiseerde uitvoerders.

7.5 De deelnemersraad

De medezeggenschap van deelnemers, ex-deelnemers en gepensioneerden is belegd bij de deelnemersraad. De deelnemersraad adviseert het bestuur desgevraagd of uit eigen beweging over aangelegenheden die de stichting betreffen. De deelnemersraad bestaat begin 2012 uit vier leden. Conform het reglement dient de deelnemersraad te bestaan uit vier leden namens de deelnemers en één lid namens de gepensioneerden. Lopende het verslagjaar is de deelnemersraad uitgebreid naar vijf leden, door de benoeming tot lid van de raad van de heer R. van Norel.

Als beoogd opvolger van de heer A. Hoogenkamp, die aan het eind van het verslagjaar de pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar bereikt, heeft de heer W. Fiechter als toehoorder de vergaderingen van de deelnemersraad in 2012 bijgewoond.

Per 31 december 2012 is de deelnemersraad als volgt samengesteld.

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur
De heer G.P. Verlinden	Voorzitter	Deelnemers	1-1-2009	1-1-2013
De heer S.V.W. Lootsma	Lid	Deelnemers	1-1-2009	1-1-2013
De heer A. Hoogenkamp	Lid	Deelnemers	1-1-2009	1-1-2013
De heer J. Klink	Lid	Gepensioneerden	1-12-2011	1-12-2015
De heer R.M. van Norel	Lid	Deelnemers	1-11-2012	1-11-2016

7.6 Het verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit drie leden. Het verantwoordingsorgaan dient te bestaan uit een vertegenwoordiging vanuit de werkgevers, deelnemers en pensioengerechtigden. In 2012 had het verantwoordingsorgaan geen lid namens de pensioengerechtigden. Het verantwoordingsorgaan is in 2012 tweemaal bijeengekomen. In het jaarverslag is een verslag van het verantwoordingsorgaan opgenomen.

Per 31 december 2012 is het verantwoordingsorgaan als volgt samengesteld.

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur
De heer T. Sijpestijn	Voorzitter	Werkgevers	31-08-2009	31-08-2013
De heer G.P. Verlinden	Lid	Deelnemers	31-08-2009	31-08-2013
De heer A. Hoogenkamp	Lid	Gepensioneerden	31-08-2009	31-08-2013

7.7 Bestuur en commissies

Dagelijks bestuur

Voor de dagelijkse gang van zaken is er een dagelijks bestuur. Het dagelijks bestuur bestaat in het verslagjaar 2012 uit de voorzitter en vicevoorzitter van het fonds:

- de heer P.A. Citroen
- mevrouw T.F.M. Schets

Het dagelijks bestuur komt voor elke bestuursvergadering bijeen in het voorzittersoverleg. Bij dit voorzittersoverleg zijn vanaf 2011 ook de heer A.D. Leeman en mevrouw R. Poldner (externe bestuursondersteuning) aanwezig.

Om zijn werkzaamheden optimaal te kunnen uitvoeren heeft het bestuur commissies ingesteld die onder meer tot taak hebben besluiten die het bestuur moet nemen, voor te bereiden. Het bestuur kan besluiten dat externe deskundigen deel uitmaken van een commissie. De volgende commissies staan het bestuur bij:

Vrijstellingscommissie

De vrijstellingscommissie behandelt alle relevante zaken die samenhangen met aansluitingskwesties en vrijstellingsverzoeken van werkgevers en de werkingssfeer van de pensioenregeling. In de vrijstellingscommissie hebben zitting:

- de heer P.A. Citroen
- mevrouw T.F.M. Schets
- de heer A.D. Leeman

Beleggingscommissie

De beleggingscommissie heeft als taak het bestuur te adviseren over het te voeren beleggingsbeleid en de beoordeling van het jaarverslag. In de beleggingscommissie hebben zitting:

- de heer D.J. Tuit
- de heer M. Raaijmakers
- de heer P.A. Citroen
- mevrouw T.F.M. Schets

Als extern beleggingsadviseur is in 2012 de heer M. Euverman van Sprenkels & Verschuren betrokken bij de beleggingscommissie.

Pensioentechnische commissie

De pensioentechnische commissie houdt zich voornamelijk bezig met algemene -, actuariële - en financiële zaken die niet aan beleggingen gerelateerd zijn. In deze commissie hebben zitting:

- mevrouw T.F.M. Schets
- de heer R.L. Schikhof

Als adviserende actuaire is in 2012 de heer F. Verschuren van Sprenkels & Verschuren betrokken bij de pensioentechnische commissie.

AO/IC en Uitbestedingscommissie

De AO/IC en Uitbestedingscommissie richt zich op de uitbestedings- en operationele risico's bij zowel pensioenuitvoerder, vermogensbeheerder als externe adviseurs. Het operationeel overleg met de pensioenadministrateur Syntus Achmea Pensioenbeheer is ook onderdeel van de AO/IC en Uitbestedingscommissie.

In deze commissie hebben zitting:

- De heer P.A. Citroen
- De heer M. Raaijmakers

Als externe adviseur is in 2012 mevrouw Poldner betrokken bij de AO/IC en Uitbestedingscommissie.

Geschillencommissie en klachtenbehandeling

De geschillencommissie behandelt geschillen met betrekking tot de interpretatie van het pensioenreglement. De geschillenprocedure is geplaatst op de website van het fonds, en wordt opgenomen in diverse communicatie-uitingen van het fonds. In de geschillencommissie hebben zitting:

- de heer R.L. Schikhof
- mevrouw T.F.M. Schets

De administrateur en het bestuur behandelen eventuele klachten van (gewezen) deelnemers en gepensioneerden over de uitvoering van de pensioenregeling.

7.8 Vergoedingen

De bestuursleden, commissieleden, leden van de deelnemersraad en leden van het verantwoordingsorgaan ontvangen vacatiegeld en een reis- en verblijfskostenvergoeding. Over het jaar 2012 is uit dien hoofde een totaalbedrag van € 149.000,- uitgekeerd (2011: € 54.000.-).

De deskundigheid van individuele bestuursleden en besturen van pensioenfondsen is belangrijk. De Pensioenfederatie heeft haar leden aanbevelingen aangereikt die toezien op nadere invulling en versterking van deskundigheid, vaardigheden en professioneel gedrag binnen besturen van pensioenfondsen. Een belangrijke randvoorwaarde voor de kwaliteit van het bestuurlijk functioneren is de beschikbaarheid van tijd. De Pensioenfederatie is van mening dat daarbij een passende financiële compensatie hoort en beveelt elk bestuur van een pensioenfonds aan de vergoedingsregeling voor bestuursleden aan de orde te stellen en daarover een besluit te nemen. Het bestuur van StiPP heeft naar aanleiding hiervan op zorgvuldige wijze een compensatieregeling opgesteld welke, naar mening van het bestuur, redelijkerwijs past bij de deskundigheidseisen en de daaruit voortvloeiende tijdsbesteding. Deze regeling is ingetreden per 1 juli 2012 en vervangt daarmee de tot dan toe geldende vergoedingsregeling op basis van de SER-norm. Deze nieuwe vergoedingsregeling heeft in 2012 tot een verhoging van de vacatievergoeding geleid.

7.9 Adviseurs

Het bestuur laat zich bijstaan door externe adviseurs op actuair, beleggingstechnisch, juridisch en fiscaal gebied. Het bestuur blijft te allen tijde eindverantwoordelijk voor alle activiteiten van het fonds en houdt dan ook toezicht op zijn adviseurs.

Pensioenbeheer

De pensioenadministratie is uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer, Rijnzathe 10 te De Meern.

Vermogensbeheer

Kempen Capital Management, gevestigd in Nederland (Amsterdam), is aangesteld als fiduciair manager en voert het beheer van het vermogen van het fonds. Bank of New York Mellon, gevestigd in Nederland (Amsterdam), is aangesteld als custodian. De beleggingsadviseur van het fonds is de heer M. Euverman, verbonden aan Sprenkels en Verschuren, gevestigd in Nederland (Amsterdam).

Adviserend actuaris

In het verslagjaar is de heer F. Verschuren actief geweest als adviserend actuaris. De heer Verschuren is verbonden aan Sprenkels&Verschuren.

Externe bestuursondersteuning

Mevrouw R. Poldner, verbonden aan Poldner Advies, gevestigd te Amsterdam.

Certificerend actuaris

De heer H. Zaghdoudi, verbonden aan Towers Watson, gevestigd te Purmerend.

Onafhankelijke accountant

De heer H.C. van der Rijst, PricewaterhouseCoopers Accountants NV, gevestigd te Amsterdam.

Compliance Officer

De heer J. de Graaf, Cijfers, gevestigd te Den Haag.

7.10 Kenmerken van de pensioenregelingen

Met ingang van 2008 voert StiPP twee pensioenregelingen uit. Een basisregeling voor werknemers die meer dan 26 weken werkzaam zijn in de uitzendbranche. Daarnaast een plusregeling voor werknemers die meer dan 78 weken in de uitzendbranche hebben gewerkt en voor payrollers.

Hieronder worden de kenmerken van de basisregeling en de plusregeling weergegeven, zoals die gelden vanaf 1 januari 2012.

Basisregeling

Pensioensysteem	Beschikbare premieregeling met het karakter van een premieovereenkomst.
Premie	Reglementaire premie bedraagt 2,6% van de pensioengrondslag. Deze premie komt geheel voor rekening van de werkgever.
Pensioengrondslag	Als pensioengrondslag geldt het bruto uurloon. Het bruto uurloon bestaat uit het brutoloon, waaronder wordt verstaan: het loon over de normale gewerkte uren, loon over de onregelmatige uren (dat wil zeggen de uren in afwijkende dag- en tijdzones), indien tijdens ziekte loon wordt doorbetaald: het werkelijk door de werkgever doorbetaalde loon, de vergoeding wegens loonderving van (een) wachtdag(en) in geval van ziekte ('wachtdagcompensatie'), de (uitbetaalde) reserveringen voor vakantiedagen, bijzonder verlof, kort verzuim en feestdagen en de vakantiebijslag. Onder brutoloon wordt niet verstaan: het loon over overuren, compensatie-uren, reizen en gebruteerde onkostenvergoedingen. De (uitbetaalde) reserveringen voor vakantiedagen, bijzonder verlof, kort verzuim en feestdagen die zijn opgebouwd in een periode waarin de werknemer geen deelnemer in de zin van artikel 2 van de statuten van het fonds was, worden in geen geval tot het brutoloon in de zin van dit artikellid gerekend.
Franchise	n.v.t.
Aangroei pensioenkapitaal	De deelnemer wordt periodiek een premie beschikbaar gesteld van 2,6% van de pensioengrondslag, waarop kosten en door het bestuur vast te stellen reserveringen in mindering worden gebracht. De beschikbare premie wordt toegevoegd aan het saldo van de pensioenrekening. Het pensioenkapitaal bestaat uit het saldo van de pensioenrekening inclusief de waarde uit een eventuele waardeoverdracht. Het saldo van de pensioenrekening wordt periodiek vermeerderd of verminderd met het positieve of negatieve beleggingsresultaat.
Opbouwperiode	21 jaar tot 65 jaar. De opbouw vangt aan zodra een deelnemer meer dan 26 weken voor één uitzendonderneming heeft gewerkt (referte-eis).
Pensioendatum	De eerste dag van de maand waarin de (gewezen) deelnemer de leeftijd bereikt van 65 jaar.
Nabestaandenpensioen ten behoeve van echtgenoot, echtgenote, geregistreerde partner alsmede wezenpensioen voor kinderen tot 18 jaar	Bij overlijden van de (gewezen) deelnemer vóór het bereiken van de pensioendatum verkrijgen de partner en/of de kinderen aanspraken op nabestaanden- en/of wezenpensioen. De hoogte van dit nabestaanden- en/of wezenpensioen is afhankelijk van het kapitaal op het tijdstip onmiddellijk voorafgaande aan het overlijden van de deelnemer of gewezen deelnemer en van het geldende fiscale

	maximum, en wordt vastgesteld op basis van de door het bestuur in overleg met de actuaris vastgestelde grondslagen. Daarbij geldt een verhouding tussen het nabestaandenpensioen en het wezenpensioen per kind van 100:20.
Premievrije deelneming	n.v.t.
Inkoop pensioen	De deelnemer heeft de mogelijkheid om op pensioendatum pensioen in te kopen bij het fonds danwel een andere pensioenuitvoerder.

Plusregeling

Pensioensysteem	Beschikbare premieregeling met het karakter van een premieovereenkomst.																				
Premie	De reglementaire premie bedraagt per 1 januari 2012 12,6% van de pensioengrondslag. Deze premie komt voor 2/3 ten laste van de werkgever en voor 1/3 van de werknemer.																				
Pensioengrondslag	Als pensioengrondslag geldt het bruto uurloon verminderd met de uurfranchise. Het bruto uurloon bestaat uit het brutoloon, waaronder wordt verstaan: het loon over de normale gewerkte uren, loon over de onregelmatige uren (dat wil zeggen de uren in afwijkende dag- en tijdzones), indien tijdens ziekte loon wordt doorbetaald: het werkelijk door de werkgever doorbetaalde loon, de vergoeding wegens loonderving van (een) wachtdag(en) in geval van ziekte ('wachtdagcompensatie'), de (uitbetaalde) reserveringen voor vakantiedagen, bijzonder verlof, kort verzuim en feestdagen en de vakantiebijslag. Onder brutoloon wordt niet verstaan: het loon over overuren, compensatie-uren, reisure en gebruteerde onkostenvergoedingen. De (uitbetaalde) reserveringen voor vakantiedagen, bijzonder verlof, kort verzuim en feestdagen die zijn opgebouwd in een periode waarin de werknemer geen deelnemer in de zin van artikel 2 van de statuten van het fonds was, worden in geen geval tot het brutoloon in de zin van dit artikellid gerekend.																				
Uurfranchise	De uurfranchise wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur en wordt afgeleid van de (wettelijke minimale) jaarfranchise. De franchise bedraagt in 2012 € 5,77. Voor 2013 is de franchise vastgesteld op € 5,85 per uur.																				
Opbouw pensioenkapitaal	Van de doorsneepremie van 12,6% van de pensioengrondslag wordt de volgende inleg per leeftijdscategorie beschikbaar gesteld: <table border="1" data-bbox="647 1579 1370 2047"> <thead> <tr> <th>Leeftijd</th> <th>Beschikbare premie als percentage van de pensioengrondslag</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>21 - 24</td> <td>5,50</td> </tr> <tr> <td>25 - 29</td> <td>6,36</td> </tr> <tr> <td>30 - 34</td> <td>7,44</td> </tr> <tr> <td>35 - 39</td> <td>8,63</td> </tr> <tr> <td>40 - 44</td> <td>10,03</td> </tr> <tr> <td>45 - 49</td> <td>11,75</td> </tr> <tr> <td>50 - 54</td> <td>13,70</td> </tr> <tr> <td>55 - 59</td> <td>16,23</td> </tr> <tr> <td>60 - 64</td> <td>19,36</td> </tr> </tbody> </table>	Leeftijd	Beschikbare premie als percentage van de pensioengrondslag	21 - 24	5,50	25 - 29	6,36	30 - 34	7,44	35 - 39	8,63	40 - 44	10,03	45 - 49	11,75	50 - 54	13,70	55 - 59	16,23	60 - 64	19,36
Leeftijd	Beschikbare premie als percentage van de pensioengrondslag																				
21 - 24	5,50																				
25 - 29	6,36																				
30 - 34	7,44																				
35 - 39	8,63																				
40 - 44	10,03																				
45 - 49	11,75																				
50 - 54	13,70																				
55 - 59	16,23																				
60 - 64	19,36																				

	De beschikbare premie wordt toegevoegd aan het saldo van de pensioenrekening. Het pensioenkapitaal bestaat uit het saldo van de pensioenrekening inclusief de waarde uit een eventuele waardeoverdracht. Het saldo van de pensioenrekening wordt periodiek vermeerderd of verminderd met het positieve of negatieve beleggingsresultaat.
Opbouwperiode	21 jaar tot 65 jaar.
Pensioendatum	De eerste dag van de maand waarin de (gewezen) deelnemer de leeftijd bereikt van 65 jaar.
Nabestaandenpensioen ten behoeve van echtgenoot, echtgenote, geregistreerde partner (of ongehuwde partner met notarieel verleden samenlevingsovereenkomst) alsmede wezenpensioen voor kinderen tot 18 jaar	Bij overlijden van de (gewezen) deelnemer vóór het bereiken van de pensioendatum verkrijgen de partner en/of de kinderen aanspraken op nabestaanden- en/of wezenpensioen. Het nabestaandenpensioen bestaat uit een uitkering uit de risicodekking en een uitkering die afhankelijk is van de hoogte van het pensioenkapitaal en van het aantal wezenpensioenen dat tezamen met het partnerpensioen voor het pensioenkapitaal wordt aangekocht in de verhouding 100:20 (partnerpensioen: wezenpensioen). De partner- en wezenpensioenen zullen nooit hoger zijn dan de geldende fiscale maxima.
Premievrije deelneming	De deelnemer die arbeidsongeschikt wordt volgens de Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA) kan een verzoek bij het fonds indienen tot voortzetting van het deelnemerschap. Als het verzoek wordt ingewilligd, komt de door de werkgever verschuldigde premie als bedoeld in het uitvoeringsreglement geheel of gedeeltelijk ten laste van het fonds, wordt aan de werkgever gehele of gedeeltelijke vrijstelling van premiebetaling verleend en blijven de pensioenaanspraken van de deelnemer geheel of gedeeltelijk in stand. De gehele of gedeeltelijke vrijstelling van premiebetaling en de gehele of gedeeltelijke voortzetting van de deelneming geldt zolang een uitkering wegens arbeidsongeschiktheid wordt genoten.
Inkoop pensioen	De deelnemer heeft de mogelijkheid om op pensioendatum pensioen in te kopen bij het fonds dan wel een andere pensioenuitvoerder.

8 Jaarrekening

8.1 Balans per 31 december

(na voorgestelde bestemming saldo baten en lasten)

(x € 1.000)

	Toelichting *)	2012 EUR	2011 EUR
Activa			
Aandelen		-	2.628
Vastrentende waarden		61.947	43.261
Beleggingen voor risico fonds	8.5.1	61.947	45.889
Vastgoedbeleggingen		18.039	11.574
Aandelen		96.218	75.769
Vastrentende waarden		453.283	348.298
Overige beleggingen		949	897
Beleggingen voor risico deelnemers	8.5.2	568.489	436.538
Vorderingen en overlopende activa	8.5.3	33.329	32.544
Overige activa	8.5.4	11.981	7.204
		45.310	39.748
		675.746	522.175
Passiva			
Stichtingskapitaal en reserves	8.5.5	57.705	40.872
Technische voorziening voor risico fonds	8.5.6	31.173	20.516
Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers	8.5.7	575.393	459.248
Overige schulden en overlopende passiva	8.5.8	11.475	1.539
		586.868	460.787
		675.746	522.175

*) De nummering verwijst naar de toelichting

8.2 Staat van baten en lasten

<i>(x € 1.000)</i>	Toelichting	2012 EUR	2011 EUR
Baten			
Premiebijdragen risico deelnemers	8.6.1	145.543	121.455
Beleggingsresultaten risico fonds	8.6.2	1.088	208
Beleggingsresultaten risico deelnemers	8.6.3	25.189	-550
Overige baten	8.6.4	26	302
		171.846	121.415
Lasten			
Pensioenuitkeringen	8.6.5	16.481	20.266
Pensioenuitvoeringskosten	8.6.6	10.301	8.399
Mutatie technische voorzieningen risico fonds:			
· Pensioenopbouw	8.6.7	3.325	2.300
· Inkoop uit kapitaal/ pensionering	8.6.8	3.015	4.932
· Rentetoevoeging	8.6.9	217	110
· Onttrekking voor pensioenuitkeringen en afkopen	8.6.10	-750	-3.427
· Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	8.6.11	-30	-136
· Wijziging marktrente	8.6.12	1.219	1.225
· Wijziging uit hoofde van verzwaring overlevingstafels	8.6.13	85	-
· Overige mutaties technische voorziening	8.6.14	3.576	551
		10.657	5.555
Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	8.6.15	116.145	74.580
Saldo overdrachten van rechten	8.6.16	1.405	3.288
Overige lasten	8.6.17	24	-
		155.013	112.088
Saldo van baten en lasten		16.833	9.327

Bestemming van het saldo van baten en lasten

<i>(x € 1.000)</i>	2012 EUR	2011 EUR
Algemene reserve	14.291	6.748
Vereiste buffer over VPV	2.542	3.084
Saldo van baten en lasten	16.833	9.832

8.3 Kasstroomoverzicht

(x € 1.000)	2012	2011
	EUR	EUR
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	143.817	125.197
Ontvangen waardeoverdrachten	378	884
Betaalde pensioenuitkeringen	-7.307	-22.786
Betaalde waardeoverdrachten	-1.819	-4.073
Overige activiteiten	-	235
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-8.561	-9.708
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	126.509	89.749
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen en aflossingen van beleggingen	26.316	12.367
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	477	876
Aankopen beleggingen	-148.347	-102.633
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-178	-653
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	-121.732	-90.043
Mutatie liquide middelen	4.776	-294
Stand liquide middelen per 1 januari	7.204	7.498
Stand liquide middelen per 31 december	11.980	7.204

8.4 Algemene toelichting

8.4.1 Inleiding

Het doel van het fonds is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het fonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van de in de uitzendbranche verplicht gestelde aangesloten werkgevers. Deze doelstelling is nader uitgewerkt in onder andere de statuten, het pensioenreglement, de uitvoeringsovereenkomst en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten.

8.4.2 Overeenstemmingsverklaring

De Jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

De bedragen opgenomen in de jaarrekening zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

Het bestuur heeft op 10 juni 2013 de jaarrekening opgemaakt.

8.4.3 Schattingswijzigingen

Voorziening pensioenverplichting voor risico fonds

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het fonds.

Vanaf boekjaar 2012 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel 2012-2062 van het Actuarieel Genootschap (AG). De AG-Prognosetafel 2012-2062 houdt rekening met de voorzienbare trend in overlevingskansen van de gehele Nederlandse bevolking. De algemene sterftekansen die volgen uit de tafel worden voor het fonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte en de gehuwdheidsfrequentie. Als gevolg van de invoering van de nieuwe AG Prognosetafel, inclusief aanpassingen in verband met ervaringssterfte en de gehuwdheidsfrequentie, is in het verslagjaar 2012 een last verantwoord van € 85. De aanvullende verhoging is bepaald per 31 december 2012. Dit resultaat is via de Staat van Baten en Lasten in de post "Wijziging uit hoofde van verzekering overlevingstafels" in het verslagjaar verantwoord.

Ultimate Forward Rate

De DNB heeft voor pensioenfondsen een nieuwe rentetermijnstructuur ultimo september 2012 gepubliceerd waarbij voor het eerst gebruik wordt gemaakt van een zogenoemde Ultimate Forward Rate (UFR). De invoering van deze UFR maakt de grondslag waarmee de pensioenfondsen hun verplichtingen in de toekomst berekenen minder gevoelig voor marktschommelingen. Het hanteren van de UFR houdt in dat voor ver in de toekomst liggende verplichtingen (20 jaar tot 60 jaar) een aangepaste rentecurve (ultimo 2012 hogere rente) wordt gehanteerd. Voor verplichtingen korter dan 20 jaar geldt de rentetermijnstructuur op basis van een driemaandsgemiddelde. Per 31 december 2012 heeft dit een positief effect op de dekkingsgraad risico fonds van 1,5% gehad. Het effect op de dekkingsgraad van het totale fonds is nihil.

8.4.4 Rubriceringswijziging

Met betrekking tot diverse posten in de jaarrekening vindt in 2012 een andere uitsplitsing of samenvoeging plaats, die het inzicht in de jaarrekening bevordert. De vergelijkende cijfers zijn voor vergelijkingsdoelen aangepast. Dit heeft geleid tot wijzigingen in het resultaat of vermogen.

Omschrijving post	Verwerkingswijze 2011	Verwerkingswijze 2012	Omvang 2011
Rente liquide middelen	Directe beleggingsopbrengsten	Overige baten	67

8.4.5 Stelselwijzigingen

In 2012 hebben zich geen stelselwijzigingen plaatsgevonden.

8.4.6 Algemene grondslagen

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in

de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen e.d., worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

	31 december 2012	gemiddeld 2012	31 december 2011	gemiddeld 2011
	EUR	EUR	EUR	EUR
GBP	0,81	0,82	0,84	0,85
JPY	113,99	106,94	99,88	104,34
NOK	7,34	7,54	7,75	7,77
USD	1,32	1,31	1,30	1,32

8.4.7 Specifieke grondslagen

Beleggingen voor risico fonds en risico deelnemers

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde. Participaties in beleggingspools en -instellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen (look-through benadering).

Vorderingen en schulden uit beleggingen welke samenhangen met een specifieke beleggingscategorie worden onder beleggingsdebiteuren dan wel -crediteuren opgenomen in de betreffende beleggingscategorie.

Beleggingen voor risico pensioenfondsen en voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Vastgoedbeleggingen

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs inclusief transactiekosten, vervolgwaaarding geschiedt tegen de reële waarde. De reële waarde wordt gebaseerd op taxatiewaarde. De taxaties worden verricht door onafhankelijke deskundigen. Indien daartoe aanleiding is, wordt bij de waardering rekening gehouden met de feitelijke verhuursituatie en/of renovatieactiviteiten. Resultaten door wijziging in reële waarde worden in de staat van baten en lasten verantwoord. Elk kwartaal wordt circa 25% van de vastgoedportefeuille extern getaxeerd door een erkende taxateur conform de richtlijnen van de vermogensbeheerder. Deze richtlijnen sluiten aan bij de ROZ/IPD-index. Het overige deel van de portefeuille wordt per kwartaal gewaardeerd op basis van interne indexering. Deze is gebaseerd op externe taxaties per sector per kwartaal. Ten aanzien van de waardering per 31 december is voor de objecten die niet extern getaxeerd zijn, in het laatste kwartaal een update van de externe taxateur ontvangen.

Beursgenoteerde vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de beurskoers per balansdatum. Niet-beursgenoteerde beleggingen in vastgoedfondsen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van vastgoedfondsen afwijken van de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds.

De actuele waarde van de vastgoedfondsen die in internationaal vastgoed beleggen worden gewaardeerd op basis van de door de onderliggende vastgoedfondsen opgegeven beleggingswaarden van die fondsen, zoals deze op het moment van waardering aan de beheerder ter beschikking staan. Overige vermogensbestanddelen van het Fonds worden gewaardeerd volgens algemeen aanvaarde verslaggevinggrondslagen. De internationale beleggingen zijn allemaal in een fund-to-fund structuur opgezet en afhankelijk van het onderliggende fonds wordt de taxatie 1x per kwartaal, 1x per jaar, of anders uitgevoerd. Hier is geen algemene afspraak over. Wel analyseert de vermogensbeheerder te allen tijde de waarde mutaties elk kwartaal en zal bij grote sprongen altijd navraag doen bij het betreffende onderliggende fonds.

Onroerend goed in ontwikkeling wordt gewaardeerd op basis van kostprijs of lagere reële waarde. De kostprijs zijn de gedane uitgaven, inclusief bouwrente. Na oplevering worden (her)ontwikkelde objecten naar reële waarde geherwaardeerd.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde is de beursnotering per balansdatum.

De reële waarde van niet beursgenoteerde participaties is bepaald op basis van de laatst bekende intrinsieke waarde. Dit is het aandeel in het zichtbare eigen vermogen.

Private equity beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fund-managers, gecorrigeerd voor kasstromen in de periode tot balansdatum. Daarnaast wordt bij de waardering rekening gehouden met eventuele negatieve gevolgen van materiële gebeurtenissen in het verslagjaar na ontvangst van deze rapportages. De managers bepalen de intrinsieke waarde op basis van lokale wet- en regelgeving.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde is de per balansdatum geldende beurskoers.

Niet beursgenoteerde vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde. Deze waarde wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen (rente, aflossingen en verwachte boeterente bij vervroegde aflossingen) contant te maken op basis van geldende marktrente, waarin opgenomen een opslag voor debiteurenrisico en liquiditeitsrisico.

Deposito's en vorderingen op banken worden gewaardeerd op verkrijgingprijs.

Participaties in beleggingsfondsen die beleggen in hypothecaire leningen worden gewaardeerd tegen actuele waarde. De actuele waarde is berekend door middel van de "discounted cash flow"-methode (hierna: DCF-model). Bij de actuele waarde berekening is uitgegaan van een aantal parameters c.q. veronderstellingen met betrekking tot de disconteringsvoet en de verwachte kasstroom. De disconteringsvoet bestaat uit een basisrente gelijk aan de euroswapcurve plus opslagen voor type onderpand, soort financiering en risicocategorie. De verwachte kasstroom is de te ontvangen rente en aflossing op basis van het gewogen gemiddelde moment van ontvangst inclusief het vervroegd aflossingsrisico. De gehanteerde parameters in het DCF-model zijn ultimo boekjaar geactualiseerd.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd tegen actuele waarde, zijnde voor GTAA afgeleide marktnoteringen.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na de eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Overige activa

Onder meer worden hieronder de liquide middelen opgenomen voor zover dit banktegoeden betreft welke onmiddellijk opeisbaar zijn. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemeen

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en risico deelnemers en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

In de toelichting wordt opgenomen het krachtens de Pensioenwet minimaal vereiste eigen vermogen volgens de in het Besluit Financieel ToetsingsKader (FTK) voorgeschreven berekeningsmethodiek als het surplusvermogen.

Vereiste buffer over VPV

De benodigde buffer wordt berekend met inachtneming van de regels voor het vereist eigen vermogen als bedoeld in de Pensioenwet. Hierbij heeft het fonds gekozen voor de standaardmethode als bedoeld in het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen. De minimum buffer VPV wordt berekend volgens de regels voor het minimaal vereist eigen vermogen als bedoeld in de Pensioenwet. Hierbij heeft het fonds er eenvoudigheidshalve voor gekozen de minimum buffer VPV te stellen op 4% van de VPV.

Garantiereserve

Deze reserve bedraagt maximaal 5,2% van de voorziening pensioenkapitalen (gewezen) deelnemers en de premiebijdrage voor 2010 en 2011 wordt op 0% gezet. Door het bestuur is besloten om met ingang van 2011 niet te doteren aan de garantiereserve. Hieronder worden ook eventuele rendementsbijschrijvingen verstaan. Aanwending van de garantiereserve vindt plaats afhankelijk van nadere besluitvorming van het bestuur.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening pensioenverplichtingen is gelijk aan de contante waarde van de ingegane pensioenaanspraken die zijn ingekocht vanuit het beschikbare spaarkapitaal van de (gewezen) deelnemer, waarbij rekening is gehouden met latent bijzonder nabestaandenpensioen, verhoogd met na de balansdatum verleende toeslagen. De contante waarde is gebaseerd op veronderstellingen aangaande intrest, sterfte en samenleving.

Voorziening Verzekeringstechnisch nadeel

Met de invoering van de Pensioenwet is vanaf 1 januari 2007 het risico dat een deelnemer onterecht geen pensioenen heeft opgebouwd bij de pensioenuitvoerder neergelegd. Dit houdt in dat als een werknemer werkzaam is geweest in de bedrijfstak, maar er is voor hem geen premie betaald en er is dus geen opbouw geweest, dat deze deelnemer toch recht heeft op een pensioen (de zogenaamde; "geen premie, wel aanspraak"). Voor dit risico is in de Plusregeling een opslag in de premie opgenomen ter grootte van 6% van de netto beschikbare premie. In 2009 is € 2.217 aan voorziening technisch nadeel opgenomen. De voorziening verzekeringstechnisch nadeel is onderdeel van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds.

Voorziening voor arbeidsongeschikten

In de Plusregeling is premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid verzekerd. Voor dit risico wordt een risicopremie gevraagd en de som van de risicopremies over het boekjaar en het jaar voorafgaand aan het boekjaar vormen de voorziening voor toekomstige arbeidsongeschikten. Immers, het risico kan zich pas openbaren, twee jaar nadat de actieve deelnemer ziek geworden is. Omdat de Plusregeling op 1 januari 2008 aangevangen is, zijn in 2010 de eerste deelnemers arbeidsongeschikt geworden. Voor deze deelnemers is de risicopremie over 2008 vrijgevallen en is de werkelijke voorziening opgenomen. Voor de deelnemers die in 2012 arbeidsongeschikt zijn geworden, is de risicopremie over 2010 vrijgevallen en is de werkelijke voorziening opgenomen.

Grondslagen

Rente

Voor de vaststelling van de voorziening pensioenverplichtingen worden de opgebouwde pensioenaanspraken contant gemaakt op basis van de rente termijnstructuur, zoals door De Nederlandsche Bank gepubliceerd per de datum van vaststelling. De DNB heeft voor pensioenfondsen een nieuwe rentetermijnstructuur ultimo september 2012 gepubliceerd waarbij voor het eerst gebruik wordt gemaakt van een zogenoemde Ultimate Forward Rate (UFR). De invoering van deze UFR maakt de grondslag waarmee de pensioenfondsen hun verplichtingen in de toekomst berekenen minder gevoelig voor marktschommelingen.

Administratiekosten

Ter dekking van de toekomstige administratiekosten is een voorziening administratiekosten opgenomen. Deze voorziening bedraagt 4,0% van de totale netto voorziening pensioenverplichtingen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

Overlevingskansen

Voor mannen en vrouwen zijn de overlevingskansen ontleend aan de Prognosetafel 2012-2062, toegepast met leeftijdsafhankelijke ervaringssterfte. De starttafel voor de eindvoorziening is 2010-2013.

Toegepaste gehuwdheidsfrequentie

Bij de vaststelling van de technische voorziening voor risico pensioenfonds voor het latent partnerpensioen vóór de pensioendatum wordt uitgegaan van het onbepaalde partnersysteem. De gehuwdheidsfrequenties zijn vastgesteld zoals deze zijn weergegeven bij de sterftetafels GBM/V 1985-1990 vermenigvuldigd met een factor van 80% (tot 2012: factor 100%). Met dien verstande dat de gehuwdheidsfrequentie 100% bedraagt op de pensioendatum. Na de pensioendatum wordt uitgegaan van het bepaalde partnersysteem. Voor partnerpensioen wordt uitgegaan dat de man drie jaar ouder is dan de vrouw.

Verhoging van ingegane pensioenen

Het bestuur besluit jaarlijks, afhankelijk van de op de voorziening voor de ingegane pensioenen en het meeverzekerde partnerpensioen behaalde overrente en voor zover de middelen van de stichting daartoe toereikend zijn gehoord de actuaire, of de ingegane pensioenen verhoogd kunnen worden. Indien besloten wordt tot een verhoging zullen de ingegane pensioenen niet met een hoger percentage worden verhoogd dan het percentage waarmee de kapitalen van (gewezen) deelnemers worden verhoogd. Het al dan niet verlenen van verhogingen is een bevoegdheid van het bestuur. Er bestaat geen recht op verhoging van ingegane pensioenen.

Conform het reglement worden de opgebouwde pensioenen van de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden jaarlijks voorwaardelijk verhoogd met de CPI afgeleid over de periode oktober – oktober. Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is geen bestemmingsreserve gevormd en wordt geen premie betaald.

Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers

De voorziening pensioenverplichtingen (gewezen) deelnemers is gelijk aan de som van de pensioenkapitalen van deelnemers en gewezen deelnemers (saldi pensioenrekeningen).

Opgebouwde spaarsaldi

De opgebouwde spaarsaldi hebben betrekking op het opgebouwde kapitaal voor de niet ingegane pensioenen.

Het kapitaal voor de basisregeling is gelijk aan de som van de voor de (gewezen) deelnemers tijdens de deelneming gefactureerde premies, vermeerderd met het daarop behaalde beleggingsresultaat en verminderd met de beheers- en administratiekosten en de bufferbijdrage.

Het kapitaal voor de plusregeling is gelijk aan de som van de voor de (gewezen) deelnemers tijdens de deelneming ingelegde netto premie conform de staffel in de plusregeling, vermeerderd met het daarop behaalde beleggingsresultaat.

Het opgebouwde kapitaal dient ter inkoop van pensioenaanspraken.

Beleggingsresultaat en aangroei van het pensioenkapitaal

De door de (gewezen) deelnemers gevormde kapitalen worden door de stichting belegd. De stichting stelt maandelijks het beleggingsresultaat vast, en verdeelt dat over de deelnemers en gewezen deelnemers aan de hand van de door het bestuur vastgestelde criteria. Vanaf 2009 wordt maandelijks rendement bijgeschreven. Het pensioenkapitaal wordt periodiek verhoogd met de opbrengsten van de beleggingen, verminderd met de kosten van vermogensbeheer.

Pensioensparen

Pensioensparen is een verzekering van aanvullend pensioensparen voor levenslang ouderdomspensioen. De post pensioensparen is opgenomen als onderdeel van de opgebouwde spaarsaldi.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij de eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na de eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

8.4.8 Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen risico deelnemers

Hieronder zijn opgenomen de over het boekjaar in rekening gebrachte en te brengen premies en koopsommen.

Van de premies voor de Basisregeling is in 2012 8,83% van de bruto premie bestemd ter dekking van de administratiekosten, een bufferbijdrage van 1% van de netto premie en 3,9% van de netto premie ter dekking van algemene risico's.

Van de premies voor de Plusregeling is in 2012 1,91% van de premiegrondslag bestemd ter dekking van administratiekosten, nabestaandenpensioen en het risico van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. Daarnaast wordt een bufferbijdrage van 13% van de risicopremies en 1,0% over de netto beschikbare premie gevormd. Tevens is voor algemene risico's een bijdrage van 3,9% van de netto beschikbare premie berekend.

Beleggingsresultaten risico fonds en risico deelnemers

(In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de gerealiseerde herwaarderingen.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie technische voorzieningen risico fonds

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariële berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdompensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Inkoop uit kapitaal / pensionering

Onder inkoop uit kapitaal / pensionering is de inkoop van aanspraken van gepensioneerden opgenomen. Financiering vindt plaats vanuit kapitaal opgebouwd door deelnemers uit de DC-regeling.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 1,544% (2011: 1,296%).

Onttrekkingen voor pensioenuitkeringen en afkopen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

Onttrekkingen voor pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de kosten van de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging uit hoofde van verzekering overlevingstafels

Vanaf boekjaar 2012 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel 2012-2062 van het Actuarieel Genootschap (AG). De AG-Prognosetafel 2012-2062 houdt rekening met de voorzienbare trend in overlevingskansen van de gehele Nederlandse bevolking. De algemene sterftেকansen die volgen uit de tafel worden voor het fonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte en de gehuwdheidsfrequentie. Als gevolg van de invoering van de nieuwe AG Prognosetafel, inclusief aanpassingen in verband met ervaringssterfte en de gehuwdheidsfrequentie, is in het verslagjaar 2012 een last verantwoord van € 85. De aanvullende verhoging is bepaald per 31 december 2012. Dit resultaat is via de Staat van Baten en Lasten in de post "Wijziging uit hoofde van verzekering overlevingstafels" in het verslagjaar verantwoord.

Wijziging overige actuariële uitgangspunten

De onder dit hoofd opgenomen wijzigingen van de voorziening hebben betrekking op de actuariële kanssystemen. Onder de overige wijzigingen is ook de toevoeging aan de voorziening verzekeringstechnisch nadeel opgenomen.

Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

Het fonds kent twee pensioenregelingen: een Basisregeling en een Plusregeling. Beide regelingen betreffen een beschikbare premieregeling. De Basisregeling geldt voor werknemers die meer dan 26 weken werkzaam zijn in de branche voor personeelsdiensten en de Plusregeling is van toepassing voor werknemers die meer dan 78 weken werkzaam zijn in de branche voor personeelsdiensten. De Plusregeling is uitgebreider dan de Basisregeling. Zo wordt er de mogelijkheid van premievrije deelneming bij arbeidsongeschiktheid geboden en kunnen deelnemers met een samenlevingscontract (onder voorwaarden) in aanmerking komen voor nabestaandenpensioen.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

De overige baten en lasten worden opgenomen voor de aan het verslagjaar toe te rekenen bedragen.

8.4.9 Grondslagen kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

8.5 Toelichting op de Balans

8.5.1 Beleggingen voor risico fonds

Overzicht totale waarde per beleggingscategorie

Ultimo 2012			
<i>(x € 1.000)</i>	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
	EUR	EUR	EUR
Belegde waarden in betreffende beleggingscategorie	-	61.947	61.947
Stand per			
31 december 2012	-	61.947	61.947

Ultimo 2011			
<i>(x € 1.000)</i>	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
	EUR	EUR	EUR
Belegde waarden in betreffende beleggingscategorie	2.628	43.261	45.889
Stand per			
31 december 2011	2.628	43.261	45.889

Verloopoverzicht van belegde waarden per beleggingscategorie

Ultimo 2012

<i>(x € 1.000)</i>	Aandelen	Vastrentende waarden (1)	Totaal
	EUR	EUR	EUR
Stand per 1 januari 2012	2.628	43.261	45.889
Aankopen / verstrekkingen	862	32.645	33.507
Verkopen/ aflossingen	-3.942	-14.596	-18.538
Gerealiseerde herwaardering	309	482	791
Ongerealiseerde herwaardering	143	155	298
Stand per 31 december 2012	-	61.947	61.947

Ultimo 2011

<i>(x € 1.000)</i>	Aandelen	Vastrentende waarden	Totaal
	EUR	EUR	EUR
Stand per 1 januari 2011	1.600	27.944	29.544
Aankopen / verstrekkingen	1.239	14.909	16.148
Verkopen/ aflossingen	-68	-	-68
Gerealiseerde herwaardering	-1	-	-1
Ongerealiseerde herwaardering	-142	408	266
Stand per 31 december 2011	2.628	43.261	45.889

Reële waarde

Schattingen en oordelen

De beleggingen van het pensioenfonds zijn gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde. Voor de beleggingen van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen.

<i>(x € 1.000)</i>	marktnoteringen	marktnoteringen vaarderingsmodellen-	totaal
	direct	afgeleid	
	EUR	EUR	EUR
Actief per 31 december 2012			
Aandelen	-	-	-
Vastrentende waarden	61.947	-	61.947
	61.947	-	61.947
Actief per 31 december 2011			
Aandelen	2.628	-	2.628
Vastrentende waarden	43.261	-	43.261
	45.889	-	45.889

Belegde waarden in aandelen

<i>(x € 1.000)</i>	2012	2011
	EUR	EUR
- Aandelenbeleggingsfondsen	-	2.628
Stand per 31 december	-	2.628

Belegde waarden in vastrentende waarden

<i>(x € 1.000)</i>	2012	2011
	EUR	EUR
Obligatiebeleggingsfondsen	61.947	43.261
Stand per 31 december	61.947	43.261

8.5.2 Beleggingen voor risico deelnemers

Overzicht totale waarde per beleggingscategorie

OVERZICHT TOTALE WAARDE PER BELEGGINGSCATEGORIE

Ultimo 2012					
<i>(x € 1.000)</i>	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Belegde waarden in betreffende beleggingscategorie	17.837	96.218	453.007	949	568.011
Beleggings- debiteuren	190	-	138	-	328
Liquide middelen	12	-	156	-	168
Beleggings- crediteuren	-	-	-18	-	-18
Stand per 31 december 2012	18.039	96.218	453.283	949	568.489

Ultimo 2011					
<i>(x € 1.000)</i>	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Belegde waarden in betreffende beleggingscategorie	11.272	75.769	348.050	897	435.988
Beleggings- debiteuren	213	-	85	-	298
Liquide middelen	89	-	163	-	252
Stand per 31 december 2011	11.574	75.769	348.298	897	436.538

Verloopoverzicht van belegde waarden per beleggingscategorie

Ultimo 2012						
<i>(x € 1.000)</i>	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden (1)	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR	EUR
Stand per 1 januari 2012	11.272	75.769	348.050	-	897	435.988
Aankopen / verstrekkingen	6.582	12.516	95.742	-	-	114.840
Verkopen/ aflossingen	-358	-5.702	-1.453	-	-193	-7.706
Gerealiseerde herwaardering	-	908	151	-	75	1.134
Ongerealiseerde herwaardering	341	12.727	10.517	-	170	23.755
Stand per 31 december 2012	17.837	96.218	453.007	-	949	568.011

Ultimo 2011

(x € 1.000)	Vastgoed- beleggingen EUR	Aandelen EUR	Vastrentende waarden EUR	Derivaten EUR	Overige beleggingen EUR	Totaal EUR
Stand per 1 januari 2011	9.085	62.509	288.889	568	1.500	362.551
Aankopen / verstrekkingen	881	29.140	55.864	-	-	85.885
Verkopen/ aflossingen	-	-7.751	-3.507	-	-524	-11.782
Gerealiseerde herwaardering	-	799	249	-568	181	661
Ongerealiseerde herwaardering	1.306	-8.928	6.555	-	-260	-1.327
Stand per 31 december 2011	11.272	75.769	348.050	-	897	435.988

Met ingang van verslagjaar 2012 wordt het verloopoverzicht van belegde waarde per beleggingscategorie opgesteld exclusief aan de beleggingen gerelateerde balansposten. De vergelijkende cijfers zijn dienovereenkomstig aangepast.

Reële waarde*Schattingen en oordelen*

Afgezien van de beleggingsvorderingen en -schulden zijn de beleggingen van het pensioenfonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor de meerderheid van de beleggingen van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde beleggingen zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten. Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

(x € 1.000)	marktnoteringen direct EUR	marktnoteringen afgeleid EUR	waarderingmodellen- en technieken EUR	totaal EUR
Actief per 31 december 2012				
Vastgoedbeleggingen	-	-	18.039	18.039
Aandelen	96.218	-	-	96.218
Obligaties	440.676	-	-	440.676
Participaties in hypotheek	-	6.914	5.538	12.452
Deposito's	155	-	-	155
GTAA	-	949	-	949
	537.049	7.863	23.577	568.489
Actief per 31 december 2011				
Vastgoedbeleggingen	-	-	11.574	11.574
Aandelen	75.769	-	-	75.769
Obligaties	335.727	-	-	335.727
Participaties in hypotheek	-	3.421	8.987	12.408
Deposito's	163	-	-	163
GTAA	-	897	-	897
	411.659	4.318	20.561	436.538

Passief per 31 december 2011

Schatting van reële waarde

- Vastgoed

Het deel van de waarde aan vastgoedbeleggingen dat is opgenomen op basis van waarderingsmodellen en -technieken betreft zowel direct als indirect vastgoed. Zoals bij de grondslagen staat vermeld is de waarde gebaseerd op de taxatiewaarde. De eerste waardering is verkrijgingsprijs inclusief transactiekosten. Deze taxaties worden verricht door verscheidene externe erkende taxateurs. Iedere externe taxateur hanteert, binnen de algemene richtlijnen zoals binnen de branche gelden, eigen uitgangspunten. De richtlijnen binnen de branche geven aan dat voor de waardebepaling in dit geval moet worden uitgegaan van de verkoopwaarde van een object met als doelstelling om met het object huurinkomsten te genereren. Als basis wordt hiervoor een contante waardeberekening gebruikt van de toekomstige kasstromen.

- Vastrentende waarden

Het deel van de vastrentende waarden waarvan de reële waarde op basis van schatting wordt vastgesteld, betreft de participaties in hypotheeklen. De berekeningsgrondslag staat vermeld in de algemene toelichting op de grondslagen.

Belegde waarden in vastgoed

(x € 1.000)	2012 EUR	2011 EUR
Direct vastgoed	7.166	7.536
Indirect vastgoed	10.671	3.736
Stand per 31 december	17.837	11.272

Belegde waarden in aandelen

(x € 1.000)	2012 EUR	2011 EUR
Indirect aandelenbeleggingsfondsen:		
- Aandelenbeleggingsfondsen	96.218	75.769
Stand per 31 december	96.218	75.769

Belegde waarden in vastrentende waarden

(x € 1.000)	2012 EUR	2011 EUR
<i>Indirecte vastrentende waardenbeleggingen:</i>		
Participaties in obligatiefondsen	440.676	335.727
Participaties in hypotheekfondsen	12.331	12.323
	453.007	348.050
Stand per 31 december	453.007	348.050

Belegde waarden in overige beleggingen

(x € 1.000)	2012 EUR	2011 EUR
GTAA	949	897
Stand per 31 december	949	897

Beleggingsdebiteuren

(x € 1.000)	2012	2011
	EUR	EUR
Nog af te wikkelen transacties		
Te vorderen bedragen uit hoofde van:		
- dividend	206	200
- dividend- en couponbelasting	122	98
Stand per 31 december	328	298

Beleggingscrediteuren

(x € 1.000)	2012	2011
	EUR	EUR
Nog af te wikkelen transacties		
Te betalen bedragen uit hoofde van:		
- te verrekenen met pool	18	-
Stand per 31 december	18	-

8.5.3 Vorderingen en overlopende activa

Specificatie vorderingen en overlopende activa

(x € 1.000)	2012	2011
	EUR	EUR
Vordering op werkgevers	13.328	9.489
Vordering op deelnemers	16	18
Nog te factureren premie	19.985	21.632
Kosten	-	1.405
Stand per 31 december	33.329	32.544

Bij de waardering van vorderingen wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid door hiervoor een voorziening in aftrek te brengen op het saldo van de uitstaande vorderingen. Voor gelijksoortige posten met gelijksoortige risico's wordt gezamenlijk een schatting gemaakt van verliezen en risico's op balansdatum. Deze systematiek om de voorziening vast te stellen wordt gerekend tot de statische methode.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Naar aanleiding van door het SNCU uitgevoerde onderzoeken ten behoeve van verplichte aansluiting van werkgevers heeft het SNCU geconcludeerd dat diverse werkgevers voldoen aan de criteria van verplichte aansluiting bij het fonds. Van deze groep werkgevers heeft het fonds geen deelnemersgegevens ontvangen, als gevolg hiervan zijn aan deze werkgevers ambtshalve facturen verstuurd. Ultimo verslagjaar staan ambtshalve vorderingen open ad € 5.075. Aangezien tegenover deze vorderingen geen opgebouwde kapitalen staan zijn deze vorderingen niet verwerkt in de jaarrekening.

Nadere specificatie 'Vorderingen op werkgevers'

<i>(x € 1.000)</i>	2012	2011
	EUR	EUR
Werkgevers	16.718	12.340
Voorziening dubieuze debiteuren	-3.390	-2.851
Stand per 31 december	13.328	9.489

In 2012 is een bedrag van € 539 gedoteerd aan de voorziening (2011: onttrekking € 1.001). Er werd een bedrag van € 0 aan premies over voorgaande jaren als oninbaar afgeschreven (2011: € 2.853).

8.5.4 Overige activa

<i>(x € 1.000)</i>	2012	2011
	EUR	EUR
Liquide middelen	11.981	7.204
Stand per 31 december	11.981	7.204

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn.

Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

8.5.5 Stichtingskapitaal en reserves

Mutatieoverzicht eigen vermogen

<i>(x € 1.000)</i>	algemene reserve EUR	vereiste buffer over VPV EUR	garantie- reserve EUR	Totaal EUR
Stand per 31 december 2011	10.332	22.874	7.666	40.872
Uit bestemming saldo van baten en lasten	14.291	2.542		16.833
Stand per 31 december 2012	24.623	25.416	7.666	57.705

<i>(x € 1.000)</i>	algemene reserve EUR	vereiste buffer over VPV EUR	garantie- reserve EUR	Totaal EUR
Stand per 31 december 2010	3.584	19.790	7.666	31.040
Uit bestemming saldo van baten en lasten	6.748	3.084	-	9.832
Stand per 31 december 2011	10.332	22.874	7.666	40.872

Solvabiliteit

<i>(x € 1.000)</i>	31 december 2012		31 december 2011	
Risico fonds	EUR	%	EUR	%
Aanwezig vermogen	58.196	186,7	33.515	163,4
Minimaal vereist eigen vermogen	1.247	4,2	821	4,0
Vereist eigen vermogen	2.400	7,7	2.667	13,0
Dekkingsgraad		186,7		163,4
Risico deelnemers				
Dekkingsgraad		104,0		104,4
Totaal fonds				
Dekkingsgraad		108,2		106,9

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het fonds gebruik van het standaardmodel met enkele aanpassingen. Het bestuur acht het gebruik van dit model passend voor de risico's van het fonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder toelichting 8.5.9 Risicobeheer en derivaten.

De dekkingsgraad risico fonds is als volgt berekend: $100\% + (\text{vereist eigen vermogen} + \text{algemene reserve}) / \text{voorziening risico pensioenfonds}$.

De dekkingsgraad risico deelnemers is als volgt berekend: $100\% + \text{minimaal vereist eigen vermogen}$.

De dekkingsgraad van het totale fonds is als volgt berekend: $100\% + (\text{vereist eigen vermogen totale fonds} + \text{algemene reserve} - / \text{garantiereserve}) / \text{voorziening risico pensioenfonds} + \text{voorziening deelnemers}$.

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan worden gekarakteriseerd als toereikend.

8.5.6 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds

Mutatieoverzicht voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds

(x € 1.000)	2012 EUR	2011 EUR
Stand per 1 januari	20.516	14.961
Pensioenopbouw	3.325	2.300
Inkoop uit kapitaal/ pensionering	3.015	4.932
Rentetoevoegingen	217	110
Afkopen	-	-2.935
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-750	-492
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-30	-136
Wijziging marktrente	1.219	1.225
Wijzigingen uit hoofde van verzekering overlevingstafels	85	-
Resultaat op sterfte	-1.682	-355
Toevoeging IBNR arbeidsongeschiktheid	4.333	895
Overige mutatie voorziening pensioenverplichtingen	925	11
Stand per 31 december	31.173	20.516

Voor een toelichting op de verschillende posten wordt verwezen naar de toelichting op de verschillende posten uit de staat van baten lasten.

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds

(x € 1.000)	2012			2011		
	Aantal	Rechten/ aanspraken	EUR	Aantal	Rechten/ aanspraken	EUR
Mannen - ouderdomspensioen	585	495	8.121	394	339	5.166
Mannen - nabestaandenpensioen		178	838		133	580
Vrouwen - ouderdomspensioen	48	35	636	26	18	302
Vrouwen - nabestaandenpensioen		2	4		2	2
Subtotaal pensioengerechtigden, ouderdomspensioen	633		9.599	420		6.050
Mannen - nabestaandenpensioen	25	39	855	14	23	467
Vrouwen - nabestaandenpensioen	105	259	6.485	77	194	4.659
Wezenpensioen	6	-	43	4	12	42
Subtotaal pensioengerechtigden, nabestaandenpensioen	136		7.383	95		5.168
Voorziening zieke deelnemers			7.917			6.805
Voorziening premievrijgestelde deelnemers	149		3.522	14		276
Voorziening verzekeringstechnisch nadeel			2.217			2.217
Voorziening latent ingegane partnerpensioen			535			-
Overige technische voorzieningen			14.191			9.298
Pensioengerechtigden	918		31.173	529		20.516

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand. Naar hun aard hebben de technische voorzieningen over het algemeen een langlopend karakter.

8.5.7 Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

Mutatieoverzicht voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

<i>(x € 1.000)</i>	2012	2011
	EUR	EUR
Stand per 1 januari	459.248	384.668
<i>Mutaties</i>		
Premies	114.544	100.494
Inkoop uit kapitaal/ pensionering	-2.935	-4.817
Rendementstoekenning	22.918	130
Inkomende waardeoverdrachten	378	811
Uitgaande waardeoverdrachten	-1.779	-4.087
Afkopen	-15.732	-16.991
Actuariel resultaat op sterfte *	-1.033	-767
Actuariel resultaat op mutaties	-216	-193
Stand per 31 december	575.393	459.248

* Inclusief vrijgevallen kapitalen zonder nabestaanden ad. € 542 (2011: € 349)

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

<i>(x € 1.000)</i>	2012		2011	
	Aantal	EUR	Aantal	EUR
Basis Man	230.075	193.832	283.183	168.083
Basis Vrouw	145.125	78.424	171.074	68.015
Plus Man	256.412	221.885	142.604	159.098
Plus Vrouw	161.737	85.904	97.504	60.521
	<u>793.349</u>	<u>580.045</u>	<u>694.365</u>	<u>455.717</u>
<i>Niet in te delen verplichtingen</i>				
Saldo BNP		185		190
Extra Voorziening u.h.v. nog te boeken premies		0		2.939
Correctiepost afkoop/pensionering		2.169		-271
Langlopende schuld		-7.676		673
PVD raming toekenning verleden		670		0
Subtotaal pensioengerechtigden, nabestaandenpensioen		<u>-4.652</u>		<u>3.531</u>
Pensioengerechtigden		575.393		459.248

8.5.8 Overige schulden en overlopende passiva

Specificatie overige schulden en overlopende passiva

<i>(x € 1.000)</i>	2012	2011
	EUR	EUR
Te verrekenen premies	1.029	564
Uitkeringen	35	22
Afkoop kleine pensioenen	7.675	271
Belastingen en premies sociale verzekeringen	1.824	67
Waardeoverdrachten	-	36
Overige schulden	912	387
Crediteuren	-	192
Stand per 31 december	11.475	1.539

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

8.5.9 Risicobeheer en derivaten

Solvabiliteitsrisico

Het pensioenfonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het pensioenfonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de reële waarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslag van opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

Het surplus op FTK-grondslagen is als volgt:

(x € 1.000)	31 december 2012		31 december 2011	
	EUR	EUR	EUR	EUR
Voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds (FTK-waardering)		31.173		20.516
Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers		575.393		459.248
Buffers:				
S1 Renterisico	1.390		1.607	
S2 Risico zakelijke waarden	719		1.226	
S3 Valutarisico	27		139	
S4 Grondstoffenrisico	-		179	
S5 Kredietrisico	216		128	
S6 Verzekeringstechnisch risico	1.459		994	
S8 Concentratierisico	371		-	
Diversificatie-effect	-1.782		-1.606	
Totaal S (vereiste buffers)		2.400		2.667
Solvabiliteit risico deelnemers		23.016		20.207
Vereist vermogen (artikel 132 Pensioenwet)		631.982		502.638
Aanwezig vermogen (totaal activa - schulden - garantiereserve)		656.605		512.970
Surplus		24.623		10.332

Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds het standaard model van DNB toe, waarbij uitgegaan wordt van het vereist vermogen in evenwichtssituatie, gebaseerd op de strategische asset mix.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Marktrisico's (S1 – S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, grondstoffen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico). Daarnaast is er binnen de beleggingsmandaten ruimte voor actief beheer. Dit betekent dat vermogensbeheerders binnen fondsen of mandaten de ruimte hebben om af te wijken van de benchmark. Hierdoor ontstaan extra risico's bovenop de (andere) marktrisico's.

De strategie van het pensioenfonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

De mate waarin de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds gevoelig is voor het prijs- en renterisico is in de volgende alinea weergegeven, vervolgens worden de risico's die het pensioenfonds loopt nader toegelicht.

Renterisico (S1)

Het renterisico is het risico dat de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen wijzigen als gevolg van veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde van een belegging of verplichting verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

(x € 1.000)	Waarde balanspost	Duration	Duration
	31 december 2012	31 december 2012	31 december 2011
	EUR		
Vastrentende waarden (voor derivaten) *	421.692	3,57	1,64
Vastrentende waarden (na derivaten) *	421.692	3,57	1,64
Duration van de technische voorzieningen	31.173	12,70	12,90

- Exclusief geldmarktfondsen

Het fonds hanteert ten aanzien van de uitkeringenpool (de ingegane pensioenen) een beleid dat gericht is op het minimaliseren van de "duration-mismatch". Dit beleid wordt gerealiseerd door het kopen van langlopende obligaties met een vergelijkbare looptijd als de lopende uitkeringen. Om die reden is er voor de uitkeringspool per jaareinde geen sprake van een "duration-mismatch". Ten aanzien van de verplichtingen voor risico deelnemers is er geen sprake van een "duration-mismatch" aangezien het fonds over deze verplichtingen geen renterisico loopt.

De samenstelling van de vastrentende waarden (inclusief GTAA) naar looptijd is als volgt:

(x € 1.000)	31 december 2012		31 december 2011	
	EUR	%	EUR	%
Resterende looptijd < 1 jaar	196.456	38,1	342.919	87,4
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	274.336	53,1	21.658	5,5
Resterende looptijd > 5 jaar	45.387	8,8	27.879	7,1
	516.179	100	392.456	100

Prijsrisico

Prijsrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn

alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie.

De segmentatie van vastgoed naar sectoren is als volgt:

<i>(x € 1.000)</i>	31 december 2012		31 december 2011	
	EUR	%	EUR	%
Kantoren	1.519	8,4	1.640	14,2
Winkels	1.643	9,1	1.663	14,4
Woningen	1.689	9,4	1.821	15,7
Participaties in vastgoedmaatschappijen	13.188	73,1	6.450	55,7
	18.039	100	11.574	100

De segmentatie van vastgoed naar regio is als volgt:

<i>(x € 1.000)</i>	31 december 2012		31 december 2011	
	EUR	%	EUR	%
Nederland	5.164	28,6	5.458	47,2
Europa	708	3,9	652	5,6
Verenigde Staten	11.822	65,6	5.024	43,4
BRIC-landen	12	0,1	16	0,1
Overige Mature Markets	333	1,8	424	3,7
	18.039	100	11.574	100

De segmentatie van de aandelenportefeuille naar sectoren is als volgt:

<i>(x € 1.000)</i>	31 december 2012		31 december 2011	
	EUR	%	EUR	%
Financiële instellingen (waaronder banken en verzekeraars)	95.337	99,1	79.453	101,3
Diversen	881	0,9	-1.056	-1,3
	96.218	100	78.397	100

Ultimo 2012 wordt er voor wat betreft aandelen alleen belegd in aandelenfondsen.

De segmentatie van de aandelenportefeuille naar regio is als volgt:

<i>(x € 1.000)</i>	31 december 2012		31 december 2011	
	EUR	%	EUR	%
Europe	18.855	19,6	12.022	15,3
North America	13.371	13,9	47.604	60,8
Global	54.494	56,6	13.285	16,9
Asia Pacific (exclusief Japan)	5.230	5,4	2.731	3,5
Japan	3.634	3,8	2.815	3,6
Andere	634	0,7	-61	-0,1
	96.218	100	78.397	100

Valutarisico (S3)

Het totaalbedrag van de gehele beleggingsportefeuille dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo 2012 circa € 75.708 (2011: € 73.212). Van dit bedrag is 92,9% (2011: 91,1%) afgedekt naar de euro. Het valutarisico voor- en na afdekking wordt in onderstaande tabel weergegeven.

(x € 1.000)			31 december	31 december
	EUR	EUR	2012	2011
	vóór	valuta-derivaten	netto positie (na)	netto positie (na)
EUR	554.805	59.156	613.961	472.815
GBP	-	-11.285	-11.285	-7.649
JPY	-	-9.623	-9.623	-5.031
USD	67.763	-42.043	25.720	18.920
NOK	7.945	3.718	11.663	3.372
	630.513	-77	630.436	482.427

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het pensioenfonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft tegenover het pensioenfonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het pensioenfonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementsysteem functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot OTC-derivaten wordt door het pensioenfonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het pensioenfonds adequaat worden afgedekt door onderpand. Er wordt gebruik gemaakt van dagelijkse waarderingen.

In de onderstaande tabel wordt de verdeling van de vastrentende waarden, inclusief GTAA, naar sector weergegeven:

(x € 1.000)	2012	2011
	EUR	EUR
Overheidsinstellingen	324.389	145.225
Financiële instellingen	174.492	233.839
Vastgoed	12.254	12.427
Andere instellingen	5.044	965
	516.179	392.456

De verdeling van vastrentende waarden, inclusief GTAA, naar regio is weergegeven in onderstaande tabel:

<i>(x € 1.000)</i>	2012	2011
	EUR	EUR
Mature markets	512.971	389.496
Andere	3.208	2.960
	516.179	392.456

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille, inclusief GTAA, wordt het volgende overzicht gegeven:

<i>(x € 1.000)</i>	31 december 2012		31 december 2011	
	EUR	%	EUR	%
AAA	390.800	75,8	335.870	85,6
AA	36.259	7,0	6.720	1,7
A	31.187	6,0	19.315	4,9
BBB	39.459	7,6	15.551	4,0
<BBB	1.968	0,4	880	0,2
Not rated *	16.506	3,2	14.120	3,6
	516.179	100	392.456	100

* Dit betreft voornamelijk hypotheek en deposito's.

Verzekeringstechnische risico (S6)

Langlevenrisico

Langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van AG prognosetafel 2012-2062 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen (schadereserve). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien. Het beleid van het pensioenfonds is om het overlijden- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Toeslagrisico

Het bestuur van het pensioenfonds heeft de ambitie om het pensioen te indexeren. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, rendement, looninflatie en demografie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagtoezegging voorwaardelijk is.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor kan het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Waar de overige

risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico wordt vermeld dat het pensioenfonds in haar beleggingsportefeuille over voldoende obligaties beschikt die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

Concentratierisico (S8)

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen, moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Concentratierisico is gemeten naar concentratie van een land of bij een tegenpartij.

Dit betreft per 31 december 2012 de volgende posten (percentage ten opzichte van het balanstotaal ultimo 2012 respectievelijk ultimo 2011):

(x € 1.000)	31 december 2012		31 december 2011	
	EUR	%	EUR	%
<u>Obligaties</u>				
Netherlands government bond	258.523	38%	99.480	19%
Insight liquidity funds plc	14.691	2%	-	0%
JPM Liq-euro Liquidity-C	78.847	12%	98.670	19%
JP Morgan Liquidity Funds	-	0%	88.992	17%
Government of France	28.820	4%	19.388	4%
Federal Republic of Germany	29.337	4%	18.773	4%
<u>Aandelen</u>				
Kempen intl kempen(lux) non-fin	19.657	3%	-	0%
Vanguard developed markets	24.161	4%	19.526	4%
Vanguard institutional index	24.040	4%	21.122	4%
	478.076		365.951	

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van beleggingen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

Overige niet-financiële risico's

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het pensioenfonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het pensioenfonds niet beheersbaar.

8.5.10 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Administratiekosten

Het pensioenfonds heeft een uitbestedingovereenkomst afgesloten met Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. Het contract met Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. zal gelden tot 31 december 2014. Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingssystematiek. Deze systematiek bestaat zowel uit vaste als variabele componenten.

Vermogensbeheerkosten

Met de vermogensbeheerder Kempen Capital Management NV is een beheerovereenkomst aangegaan voor bepaalde tijd, te weten tot 1 oktober 2015.

Met de custodian BNY Mellon Asset Servicing NV/ SA is een beheerovereenkomst aangegaan waarvan de duur parallel loopt met de overeenkomst met de vermogensbeheerder Kempen Capital Management NV.

Voorwaardelijke verplichtingen

Per jaareinde lopen er juridische procedures tegenover meerdere werkgevers. Deze procedures hebben betrekking op het niet betalen van de premies, betwiste aansluiting en faillissementen.

8.5.11 Verbonden partijen

Transacties met bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar 8.6.6. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders.

8.6 Toelichting op de staat van baten en lasten

8.6.1 Premiebijdragen risico deelnemers

<i>(x € 1.000)</i>	2012	2011
	EUR	EUR
Werkgevers- en werknemersgedeelte	143.763	121.221
FVP bijdragen	2.319	2.086
Mutaties inzake voorziening premievorderingen	-539	1.001
Afschrijving premievorderingen	-	-2.853
	145.543	121.455

De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

<i>(x € 1.000)</i>	2012	2011
	EUR	EUR
Kostendekkende premie	136.192	123.757
Feitelijke premie	146.082	123.812

De kostendekkende premie is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2011 gepubliceerd door DNB). De feitelijke premie is in 2012 hoger dan de kostendekkende premie.

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate verantwoord. De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

<i>(x € 1.000)</i>	2012	2011
	EUR	EUR
Kosten pensioenopbouw	114.493	100.473
Pensioenuitvoeringskosten	10.271	7.758
Solvabiliteitsopslag	3.786	3.597
Risicopremie nabestaandenpensioen	3.325	2.300
Risicopremie premievrijstelling	4.317	3.600
Opslag voor verzekeringstechnische nadeel	-	6.029
	136.192	123.757

De toeslagverlening is voorwaardelijk en daarom geen onderdeel van de kosten pensioenopbouw. De pensioenuitvoeringskosten volgen uit de staat van baten en lasten. De solvabiliteitsopslag 2012 wordt berekend door het percentage vereist vermogen per 31 december 2011 te vermenigvuldigen met de kosten pensioenopbouw.

8.6.2 Beleggingsresultaten risico fonds

2012	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogensbeheer	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR
Aandelen	-	455	-4	451
Vastrentende waarden	-	723	-86	637
	-	1.178	-90	1.088

De indirecte beleggingsopbrengsten sluiten niet aan op de herwaardering in de verloopstaat in paragraaf 8.5.1. Dit wordt veroorzaakt doordat door de vermogensbeheerder in rekening gebrachte beheervergoeding in mindering is gebracht op de net asset value van de onderliggende beleggingen. In bovenstaande tabel is de beheervergoeding separaat weergegeven, de indirecte beleggingsopbrengsten zijn hierop aangepast.

2011	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogensbeheer	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR
Aandelen	-	-143	-2	-145
Vastrentende waarden	-	408	-55	353
	-	265	-57	208

8.6.3 Beleggingsresultaten risico deelnemers

2012	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogensbeheer	Totaal
	EUR	EUR	EUR	EUR
Vastgoedbeleggingen	334	396	-55	675
Aandelen	-	13.599	-135	13.464
Vastrentende waarden	143	11.398	-730	10.811
Overige beleggingen	-	245	-6	239
	477	25.638	-926	25.189

De indirecte beleggingsopbrengsten sluiten niet aan op de herwaardering in de verloopstaat in paragraaf 8.5.2. Dit wordt veroorzaakt doordat door de vermogensbeheerder in rekening gebrachte beheervergoeding in mindering is gebracht op de net asset value van de onderliggende beleggingen. In bovenstaande tabel is de beheervergoeding separaat weergegeven, de indirecte beleggingsopbrengsten zijn hierop aangepast.

2011	Directe beleggings- opbrengsten EUR	Indirecte beleggings- opbrengsten EUR	Kosten van vermogensbeheer EUR	Totaal EUR
Vastgoedbeleggingen	384	1.306	-33	1.657
Aandelen	-	-8.129	-95	-8.224
Vastrentende waarden	328	6.804	-458	6.674
Derivaten	-	-568	-	-568
Overige beleggingen	-	-79	-10	-89
	712	-666	-596	-550

8.6.4 Overige baten

(x € 1.000)	2012 EUR	2011 EUR
Interest	26	67
Subsidieopbrengst	-	235
	26	302

8.6.5 Pensioenuitkeringen

(x € 1.000)	2012 EUR	2011 EUR
Ouderdomspensioen	584	299
Partnerpensioen	281	183
Wezenpensioen	19	16
Afkopen	15.597	19.768
	16.481	20.266

De post Afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 438,44 (2011: € 427,29) per jaar (de afkoopgrens) overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

8.6.6 Pensioenuitvoeringskosten

<i>(x € 1.000)</i>	2012	2011
	EUR	EUR
Bestuurskosten	149	54
Administratiekostenvergoeding	8.868	7.421
Controle- en advieskosten (excl. accountantskosten)	605	500
Accountantskosten	114	87
Contributies en bijdragen	265	266
Vergoeding administratiekosten en boetes werkgevers *	-166	-139
Handhavingskosten	390	232
Overig	76	-22
	10.301	8.399

* Hiervan betreft € 60 betaalde ambtshalve nota's

Bezoldiging personeelsleden

Het fonds heeft zowel in 2012 als in 2011 geen personeel in dienst. De beheeractiviteiten worden op basis van een uitvoeringsovereenkomst verricht door personeel in dienst van Syntrus Achmea Pensioenbeheer.

Bezoldiging bestuurders

De transacties met bestuurders hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen, deelnemersraad en verantwoordingsorgaan. De vergoedingen bestaan uit vacatiegeld, vergoeding van reis- en verblijfkosten en overige bestuurskosten 2012: € 149 (2011: € 54).

Afgezien hiervan zijn geen bezoldigingen toegekend.

Honoraria onafhankelijke accountant

<i>(x € 1.000)</i>	EUR	EUR	EUR
	Onafhankelijke Accountant	Overig netwerk	Totaal
2012			
Controle van de jaarrekening	27	-	27
Andere controlewerkzaamheden in het kader van transitie	87	-	87
	114	-	114
2011			
Controle van de jaarrekening	34	-	34
Andere controlewerkzaamheden in het kader van transitie	53	-	53
	87	-	87

Het onderzoek van de jaarrekening omvat zowel de wettelijke controle van de statutaire jaarrekening als de verslagstaten in het kader van de Pensioenwet. De andere niet controlediensten bevatten onder andere advisering in verband met de transitie naar MAIA.

8.6.7 Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

8.6.8 Inkoop uit kapitaal/ pensionering

Onder inkoop uit kapitaal/ pensionering is de inkoop van aanspraken van gepensioneerden opgenomen. Financiering vindt plaats vanuit kapitaal opgebouwd door deelnemers uit de DC-regeling.

8.6.9 Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 1,544% (2011: 1,296%), zijnde € 217 (2011: € 110).

Het rentepercentage is afgeleid van de éénjaarsrente uit de rentetermijnstructuur per begin van het boekjaar zoals gepubliceerd door DNB.

8.6.10 Onttrekking voor pensioenuitkeringen en afkopen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

8.6.11 Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

8.6.12 Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de reële waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

8.6.13 Wijziging uit hoofde van verzwaring overlevingstafels

Vanaf boekjaar 2012 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel 2012-2062 van het Actuariel Genootschap (AG). De AG-Prognosetafel 2012-2062 houdt rekening met de voorzienbare trend in overlevingskansen van de gehele Nederlandse bevolking. De algemene sterftetekansen die volgen uit de tafel worden voor het fonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte en gehuwdheidsfrequenties.

Als gevolg van de invoering van de nieuwe AG-Prognosetafel is in het verslagjaar 2012 een last verantwoord van € 85.

8.6.14 Wijziging overige actuariële uitgangspunten

<i>(x € 1.000)</i>	2012	2011
	EUR	EUR
Kanssystemen		
Sterfte	-1.682	-355
Arbeidsongeschiktheid *	4.333	895
Overige mutaties technische voorziening	925	11
Totaal kanssystemen	3.576	551

* Bestaat voornamelijk uit de mutatie voorziening zieke deelnemers (€ 1.112) en nieuwe toekenningen als gevolg van onderzoek bij het UWV (€ 3.035).

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het pensioenfonds. De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

8.6.15 Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

Deze zijn berekend op basis van de voor de balansposten gehanteerde grondslagen.

8.6.16 Saldo overdracht van rechten

<i>(x € 1.000)</i>	2012	2011
	EUR	EUR
Saldo overdrachten van rechten		
Inkomende waardeoverdrachten	-378	-785
Uitgaande waardeoverdrachten	1.783	4.073
Subtotaal	1.405	3.288
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		
Toevoeging aan de technische voorzieningen	378	811
Onttrekking aan de technische voorzieningen	-1.779	-4.087
Totaal overige resultaten	-1.401	-3.276
Saldo overdracht van rechten	4	12

Een inkomende waardeoverdracht betreft de ontvangst van het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de vorige werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. Een uitgaande waardeoverdracht betreft de overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra pensioenaanspraken.

8.6.17 Overige lasten

<i>(x € 1.000)</i>	2012	2011
	EUR	EUR
Subsidie	24	-

8.6.18 Belastingen

De activiteiten van het pensioenfonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Amsterdam, 17 juni 2013

Voorzitter,
De heer P.A. Citroen

Vice-voorzitter,
Mevrouw T.F.M. Schets

9 Overige gegevens

9.1 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Het voorstel resultaatbestemming 2012 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

9.2 Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben zich geen relevante gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan.

9.3 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten te Amsterdam is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2012.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de fondsmiddelen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

In overeenstemming met de richtlijn 'Samenwerking tussen accountant en actuaris ter zake van de controle van verantwoordingen van verzekeringsinstellingen' heeft de accountant van het pensioenfonds mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid en de volledigheid van de administratieve basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeelsvorming van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht:

- heb ik ondermeer onderzocht of de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld; en
- heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. Ik heb mij een oordeel gevormd over de waarschijnlijkheid waarmee het pensioenfonds de tot balansdatum aangegane verplichtingen kan nakomen, mede in aanmerking nemend het financieel beleid van het pensioenfonds.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum tenminste gelijk aan het wettelijk vereist eigen vermogen. Gemeten naar de wettelijke maatstaf is ten aanzien van de verplichtingen, aangegaan tot balansdatum, sprake van een toereikende solvabiliteit.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten is naar mijn mening goed, enigerlei intentie tot het verlenen van toeslagen ontbreekt.

Purmerend, 17 juni 2013

drs. H. Zaghdoudi AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

9.4 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Verklaring betreffende de jaarrekening

Wij hebben de in dit verslag opgenomen jaarrekening 2012 van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten te Amsterdam gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2012 en de staat van baten en lasten over 2012 en de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de stichting is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het saldo van baten en lasten getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het bestuursverslag, beide in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). Het bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het opzetten van controlewerkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het bestuur van de stichting gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten per 31 december 2012 en van het saldo van baten en lasten over 2012 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Verklaring betreffende overige bij of krachtens de wet gestelde eisen

Ingevolge artikel 2:393 lid 5 onder e en f BW vermelden wij dat ons geen tekortkomingen zijn gebleken naar aanleiding van het onderzoek of het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, overeenkomstig Titel 9 Boek 2 BW is opgesteld, en of de in artikel 2:392 lid 1 onder b tot en met h BW vereiste gegevens zijn toegevoegd. Tevens vermelden wij dat het bestuursverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening zoals vereist in artikel 2:391 lid 4 BW.

Amsterdam, 17 juni 2013

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

drs. H.C. van der Rijst RA

9.5 Slotwoord

Het bestuur dankt iedereen die, in welke functie dan ook, in de verslagperiode voor de Stichting werkzaam is geweest.

Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten
Amsterdam, 17 juni 2013

Voorzitter,
De heer P.A. Citroen

Vice-voorzitter,
Mevrouw T.F.M. Schets

Stichting Pensioenfonds voor Personeelsdiensten

**Postbus 40049
7300 AX Apeldoorn
088 008 40 60
www.stippensioen.nl
stippensioen@achmea.nl**